

omslag: Annet Scholten

Inhoud

8 februari 2002

108

In dit nummer het eerste deel van de jaarlijkse **Kroniek burgerlijk procesrecht**, die de tweede helft van 2000 en geheel 2001 beslaat. In nummer 4 het tweede deel van dit overzicht van jurisprudentie, wetgeving en literatuur.

- 108** Kroniek burgerlijk procesrecht I
mr. W. Heemskerk
mr. T.F.E. Tjong Tjin Tai
mw. mr. W.I. Wisman

110

Advocatenkantoren houden onvoldoende toezicht op de **integriteit van de advocaten**, concludeert H.A.J. van Oostrum in zijn proefschrift. Hij trok veel aandacht in de media. Recensent Georg van Daal houdt het boek tegen het licht; journalist Michel Knapen maakt een rondje langs mensen die een mening kwijt wilden over het onderzoek en over de stand van de integriteit.

- 119** Integriteitsbewaking door advocatenkantoren
Boekbespreking
Georg van Daal
'Geen aanleiding om gedragsregels aan te scherpen'
Michel Knapen

- 124** Geen equality of arms in toegevoegde zaken
mr. T. van der Goot

Vaste rubrieken

- 107** Column
Het Huwelijk, het kraakpand en de advocaat
René Klomp
- 126** De balans van...
Wanda Oosterbroek
Martine Goosens
- 128** In het nieuws
Andersenaffaire dreunt door in advocatenkantoor
- 131** Iks ging weer eens pleiten
Leo van Osch
- 140** Disciplinaire beslissingen

124

De kosten van **deskundigen in toevoegingszaken** worden vergoed op basis van vaste tarieven, die niet meer van deze tijd zijn. Dit gevolg van onder meer een uitspraak van het Hof Leeuwarden staat op gespannen voet met het EVRM-beginsel van *equality of arms*.

132-139 Van de orde

- 105** Van de deken: Eenheid
Orde-nieuws
Permanente opleiding
Personalia
Literatuur

In de volgende nummers

- Kosten in civiele procedures
- Kroniek burgerlijk procesrecht II
- Gevangenisbouw in Nederland: als het maar een mooie tint heeft

VAN DE DEKEN

Eenheid

mr. M.W. Guensberg

In Nederland zijn advocaten advocaten. Alle advocaten hebben dezelfde rechten en dezelfde plichten. Alle advocaten zijn onderworpen aan dezelfde regels die verwoord zijn in de Advocatenwet of die met gebruikmaking van de aan de Orde gegeven verordenende bevoegdheid tot stand zijn gekomen. Advocaten vormen aldus een herkenbare groep met een duidelijke en belangrijke taak in de samenleving. Vormen zij daarmee ook een eenheid?

Het voor de hand liggende antwoord op deze vraag is 'ja', omdat de organisatie waarvan alle advocaten verplicht lid zijn – de Nederlandse Orde van Advocaten dus – per definitie een eenheid van advocaten vormt. Buiten die Orde is een advocaat immers geen advocaat. Dit antwoord is juist, maar ook wat onbevredigend. Er is namelijk

Het is de collectieve verantwoordelijkheid van advocaten om het misverstand uit de wereld te helpen dat de essentialia van het advocatenberoep er niet meer toe doen

veel meer dat advocaten tot eenheid smeedt dan alleen het lidmaatschap van de Orde van Advocaten.

Wat advocaten bindt en wat de advocatuur tot eenheid maakt is dat echte advocaten, zonder uitzondering, het belang van hun cliënt centraal stellen. Advocaten hebben de mogelijkheden, het recht maar ook de plicht om partij te kiezen voor hun cliënten. Ze gebruiken hun kennis en vaardigheden alleen in het belang van hun cliënten en ze beschikken ook in het belang van hun cliënten over belangrijke privileges, zoals het procesmonopolie en wat daarmee samenhangt.

Advocaten vormen derhalve vooral een eenheid, omdat zij als het erop aankomt allen hetzelfde credo hebben: in onafhankelijkheid zo deskundig mogelijk partijdig zijn.

Betekent dit nu dat advocaten alléén maar het partijbelang respecteren en dat advocaten geheel voorbij moeten gaan aan bijvoorbeeld maatschappelijke belangen en aan gerechtvaardigde eigen belangen? Natuurlijk niet. Advocaten moeten er, net zoals ieder ander, voor zorgen dat zij plezier in hun werk hebben en dat zij adequaat worden

gehonoreerd. Ze hebben daarbij de vrijheid om gespecialiseerd of generalistisch, in een groot kantoor of juist alleen, voor particulieren of multinationals, voor armen of rijken, voor binnenlanders of buitenlanders werkzaam te zijn. Bovendien is een advocaat geen partij maar partijdig en is het zijn plicht om invloed uit te oefenen op zijn cliënt als maatschappelijke of algemene belangen onaanvaardbaar in het gedrang dreigen te komen.

De bijzondere positie van de advocaat, de daaraan verbonden privileges en de essentialia van het beroep vormen het fundament en het cement van de eenheid van advocaten. 'Eenheid maakt macht', en de Orde kan dat principe goed gebruiken om vooral in het belang van rechtzoekenden én in het belang van advocaten de advocatenprivileges te beschermen.

Af en toe klinkt door dat niet alle advocaten het belang van instandhouding van de wezenskenmerken van het beroep respecteren. Een enkele 'verdwaalde' advocaat poneert zelfs wel eens de stelling dat de essentialia van het advocatenberoep er niet meer toe doen. Dat wekt misverstanden.

Het is de collectieve verantwoordelijkheid van advocaten om dergelijke misverstanden bij elke gelegenheid uit de wereld te helpen. Daarbij kan dan ook worden uitgelegd dat het een misverstand is dat advocaten hun cliënten alleen maar bijstaan uit eigen belang en vooral om veel geld te verdienen en dat het ook een misverstand is dat de procespraktijk van lagere orde is dan de advies- en transactiepraktijk.

Dergelijke vaak hardnekkige misverstanden over ons vak bedreigen de instandhouding van een vrije en onafhankelijke balie. De essentialia van ons beroep en de 'core business' van advocaten verdienen het om openlijk te worden gekoesterd. Naarmate er zich meer situaties voordoen waarin het lijkt alsof advocaten alleen maar het recht en niet een werkelijke reden hebben om zich op hun privileges te beroepen, wordt ook de eenheid van de advocatuur meer bedreigd. Advocaten en vooral hun cliënten zijn daarmee niet gebaat. ■

82e jaargang – 8 februari 2002 – nr. 3
Verschijnt elke twee weken.

Het *Advocatenblad* is het officiële orgaan van de Nederlandse Orde van Advocaten en wordt uitgegeven door Elsevier bedrijfsinformatie bv. De inhoud wordt samengesteld door de van de Orde onafhankelijke redactie, behalve de rubrieken Van de Orde en Disciplinaire beslissingen.

De gehele productie van het *Advocatenblad* wordt betaald uit de advertentie-opbrengsten.

Redactie

mr. drs. G.C. van Daal
mr. W.K. van Duren
mr. W. Heemskerk
dr. L. Hesselink
mr. A.A.M. van der Meer
mr. P.F.P. Nabben
mr. G.J. van Oosten
mr. L.N.J.B. van Osch
mr. M. Perfors
mr. M. Ynzonides

Bladmanagement

mr. L.N.J.B. van Osch
mr. M. Perfors
mr. M. Ynzonides
dr. L. Hesselink (Elsevier)
mr. D. de Snoo (Orde)

Eindredactie

Linus Hesselink

Redactionele bijdragen

t.a.v. L. Hesselink
Elsevier bedrijfsinformatie bv
Postbus 16500, 2500 BM Den Haag
tel. 070-4415226
fax 070-4415919

email: l.hesselink@ebi.nl

Bezoekadres: Benoordenhoutseweg 46, Den Haag
Zie www.elsevierjuridisch.nl

Bijdragen voor het Orde-deel

Nederlandse Orde van Advocaten,
Postbus 30851, 2500 GW Den Haag,
tel. 070-3353535, fax 070-3353531.
Zie ook: www.advocatenorde.nl

Uitgever

drs. J.W. van der Weele

Juridische Vacaturebank

www.jbb.nl

Beeld

Vormgeving: VILLA Y, Andre Klijns
Tekeningen: Floris Tilanus
De Pinguin: W.C. van Manen, Stichting
Advocaten voor Advocaten

Lay-out

Dimitry de Bruin, Den Haag

Correctie

Fred Luiten, Leiden

Druk

Drukkerij Groen bv, Leiden

Advertenties

Brouwer's Direct Marketing bv
Postbus 90, 2380 AB Zoeterwoude
tel. 071-5897621, fax 071-5890580
e-mail: bdmvbv@euronet.nl
Advertentietarieven op aanvraag
Personeelsadvertenties: f 3,70 per mm bij een
kolombreedte van 40 mm
Inzendtermijn afl. 4: 8 februari 2002
afl. 5: 22 februari 2002

Abonnementen

Alle *advocaten*, leden van de Nederlandse Orde van Advocaten, ontvangen het blad gratis. Voor adreswijzigingen kunnen zij terecht bij de Nederlandse Orde van Advocaten, Postbus 30851, 2500 GW Den Haag (Neuhuyskade 94, 2596 XM Den Haag), tel. 070-3353535, fax 070-3353531.
Niet-leden betalen € 133 per jaarabonnement (incl. BTW en verzendkosten) en voor de jaarband € 15. Studenten 50% korting. Abonnementen kunnen schriftelijk worden opgezegd tot uiterlijk twee maanden voor beëindiging van het lopende abonnement. Elsevier Klantenservice verzorgt de abonnementenadministratie voor niet-leden: Elsevier bedrijfsinformatie bv, afdeling Klantenadministratie, postbus 808, 7000 AV Doetinchem. Tel. 0314-358358, fax 0314-349048, e-mail: klantenservice@ebi.nl
Losse nummers: € 8

© Alle rechten voorbehouden. Niets uit dit blad mag worden veele-voudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopiëren, opnamen, of op enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever. Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (art. 16 Auteurswet) dient men zich tot de uitgever te wenden.

COLUMN

René Klomp

Het Huwelijk, het kraakpand en de advocaat

In hoeverre mag een advocaat zich met zijn cliënt identificeren? Die vraag komt weer op nu de advocaat van het hoofdstedelijke krakersbolwerk Vrankrijk dreigende taal heeft gesproken over Het Huwelijk, nadat de politie Vrankrijk was binnengevallen.

De politie was op zoek naar de bezittingen van een Spanjaard die verdacht werd van banden met de ETA. De man werd aangehouden in de Albert Heijn achter het Koninklijk Paleis en bleek in Vrankrijk te wonen. Een ideaal voorwendsel voor de Amsterdamse politie en justitie om eens een kijkje te gaan nemen in de woonvertrekken van het kraakpand. Veel bijzonders werd er niet aangetroffen. Het meest opzienbarende was de vondst van een aantal zwart geschilderde waterpistolen.

De bewoners waren echter laaiend. Zij spraken van 'een overval'. Er zouden 45 rechercheurs bij betrokken zijn geweest die 'midden in de nacht' alle kamers hadden uitgekamd. Gevoel voor humor kan de krakers overigens niet ontzegd worden. Op de vraag van een agent of een bepaalde kast een kledingkast was, antwoordde een kraker: 'Nee, dit is het zwembad' (*Het Parool*, 18 januari 2002). Of één huiszoekingsbevel volstaat voor het uitkammen van zestien à twintig kamers, is natuurlijk een interessante vraag. De advocaat van de krakers zal deze vraag in de door hem aan te spannen procedure zeker aan de orde stellen. De politie maakt zich voorlopig geen zorgen. 'Die mooie verhalen van advocaten, die wachten we wel af.'

Serieuzer is de mededeling van deze advocaat in *Het Parool* dat wij ons moeten realiseren dat 'dit soort Zuid-Amerikaanse toestanden grote woede teweegbrengt', waar hij aan toevoegde dat er al ruiten van politiebureaus waren gesneuveld en dat dit 'rond dat huwelijk wel eens een vervolg zou kunnen krijgen.'

In het kader van de professionele belangenbehartiging lijkt mij dit één stap te ver. Stel dat dit navolging gaat krijgen, en dat een advocaat van Bouterse zou verklaren dat wat Bouterse in december 1980 in Suriname heeft gedaan, nog slechts een flauw voorproefje is van wat we in Nederland kunnen verwachten indien de vervolging van zijn cliënt wordt voortgezet. Of een advocaat van Milošević die tegenover Nederlandse moslims dreigende taal naar uitslaat.

Het is echter lastig een scherpe grens te trekken. Zo heb ik geen moeite met de advocaat van Öcalan die zich voorstander van een vrij Koerdistan verklaart. En als de advocaat van Bouterse zou laten weten dat hij zelf ook af en toe een lijntje snuift en vóór de legalisering van drugs zou zijn, is er wat mij betreft ook geen probleem.

Op het moment dat u dit leest is Het Huwelijk al een week achter de rug en weten we of het rustig dan wel volstrekt chaotisch is verlopen. Ik voorspel dat het rustig zal blijven. Toevallig was ik laatst even in Vrankrijk. De sfeer was zeer relaxed. Mogelijke anti-monarchistische gedachten werden in stevige hasj-dampen gesmoord. Indien de bewoners van Vrankrijk de dreigementen van hun advocaat echter waar maken, zullen we, zo verwacht ik, nog wel het een en ander van deze advocaat horen. We waren gewaarschuwd. ■

Tweede helft 2000 en geheel 2001

Kroniek burgerlijk procesrecht I

Inhoud van de 2 delen

In dit nummer publiceren we het eerste deel van de jaarlijkse *Kroniek burgerlijk procesrecht*, met nu alvast de inhoudsopgave van beide delen. In het volgende nummer volgt ook *Nieuwe wetgeving* en *Literatuur* op dit gebied.

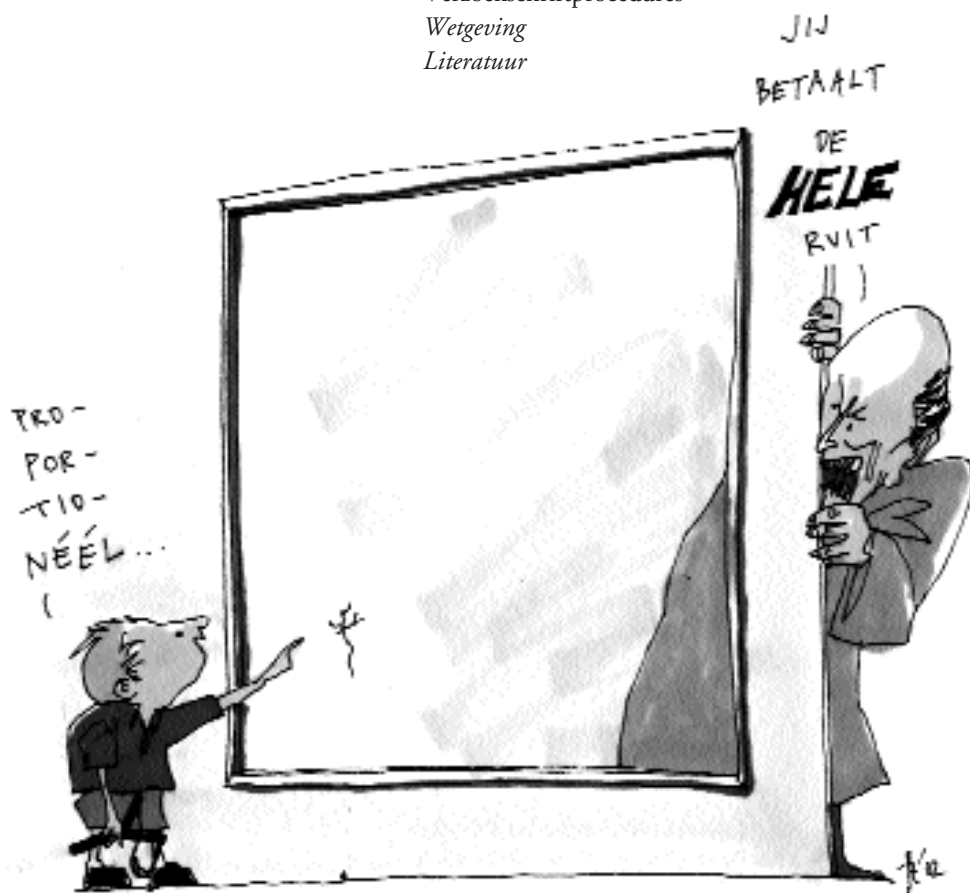
mr. W. Heemskerk,
mr. T.F.E. Tjong Tjin Tai
en mw. mr. W.I. Wisman*

Advocatuur
Algemene beginselen
Arbeidsprocesrecht
Arbitrage en bindend advies
Beslag
Bewijs
Competentie
Dagvaarding
Deurwaarder
Eiswijziging
Executie
Faillissementsprocesrecht
Familieprocesrecht

Deel II:
Huurprocesrecht
Incidenten
Kort geding
Kosten
Misbruik van procesrecht
Partijen
Pleidooi
Proceskosten
Processtukken
Rechtsmiddelen in dagvaardingsprocedures
Rechtsmiddelen in verzoekschriftprocedures
Reconventie
Rectificatie
Schadestaatprocedure
Uitspraak
Verstek
Verzoekschriftprocedures
Wetgeving
Literatuur

Om uiteenlopende redenen heeft het vorige auteurstrio, prof. mr. A.I.M. van Mierlo, mr. G.J. Meijer en mw. mr. F.M. Beijer, het schrijven van de kroniek moeten staken. De redactie bedankt deze drie auteurs voor hun jarenlange werk dat voor de advocaat uiterst waardevol bleek.

* De auteurs zijn allen advocaat bij Pels Rijcken & Droogleever Fortuijn te Den Haag.

1. Advocatuur

Aansprakelijkheid

De norm voor beroepsaansprakelijkheid van de advocaat wegens het niet tijdig instellen van een rechtsmiddel is geformuleerd in HR 24 oktober 1997, *NJ* 1998, 257 (Baijings/mr. H) m.nt. PAS, rov. 5.2. Voor het antwoord op de vraag naar de schade in een dergelijk geval dient in beginsel te worden beoordeeld hoe de hogere rechter had behoren te beslissen, althans dient het toewijsbare bedrag te worden geschat aan de hand van de goede en kwade kansen die de rechtzoekende bij de hogere rechter, indien het rechtsmiddel (tijdig) was ingesteld, zou hebben gehad. HR 23 februari 2001, *NJ* 2001, 431 (maatschap X/mr. Overes q.q.) m.nt. ThMdB en JBMV biedt een voorbeeld van hoe deze regel uitwerkt in het geval is verzuimd tijdig cassatieberoep in te stellen, waarbij de bijzonderheid zich voordeed dat de cassatiedagvaarding wel al was opgesteld. In zo'n geval zal - in een 'trial within a trial' - niet alleen een prognose dienen te worden gegeven over het oordeel van de Hoge Raad, maar ook - indien aangenomen wordt dat vernietiging volgt - over het oordeel van de verwijzingsrechter.

Zie voor een voorbeeld van proportionele aansprakelijkheid bij verzuim om tijdig de gronden van een beroepschrift aan te vullen Hof Amsterdam 10 mei 2001, *NJ* 2001, 639.

De verantwoordelijkheid van de advocaat voor de processtrategie vindt zijn begrenzing in de opdracht van de cliënt (art. 7:400 BW). Komt die hangende een geding zelf tot een nieuw inzicht dat van invloed kan zijn op de beslissing in dat geding, maar verzuimt hij zijn raadsman daarvan tijdig op de hoogte te stellen en zijn opdracht dienovereenkomstig te wijzigen, dan kan hij zijn raadsman niet aansprakelijk houden op grond van het verwijt dat deze onvoldoende heeft gedaan om zijn cliënt tot dat inzicht te brengen (HR 8 september 2000, *NJ* 2000, 614 (mr. A/Timmers), rov. 3.7).

Tucht-/gedragsrecht

Een rechtspersoon mag alleen het woord 'advocaten' in haar handelsnaam voeren, indien haar activiteiten worden uitgevoerd door of onder leiding van een natuurlijk persoon die die titel mag voeren (Pres. Rb Zutphen 7 mei 2001, KG 2001, 145, rov. 5.4).

De verenigbaarheid van Gedragsregel 22 met het EVRM werd aan de orde gesteld in Hof Amsterdam 7 mei 1998, *NJ* 2000, 695, rov. 4.7. Het Hof oordeelde de weigering toe te stemmen dat een opvolgend advocaat de zaak overneemt als de openstaande declaratie niet is voldaan niet onrechtmatig.

Voor de advocaat tegen wie door dezelfde rechtzoekende herhaaldelijk klachten werden ingediend, was na de 59ste klacht de maat vol. Hij vorderde een verbod aan deze rechtzoekende om nog verder klachten in te dienen bij de deken. Het verbod werd bij verstek toegewezen, maar de rechtbank oordeelde in de daaropvolgende verzetprocedure het verbod te verstrekken om toe te wijzen, aangezien dit ook zou zien op klachten die wellicht ongegrond, maar niet onrechtmatig zouden zijn (Pres. Rb Rotterdam 11 april 2000, KG 2000, 245 en Rb Rotterdam 19 april 2001, KG 2001, 124).

De Orde van Advocaten kwam in actie tegen een advocaat die ondanks een opgelegde schorsing zaken bleef behandelen en tegen een advocaat die naliet informatie te verstrekken over de maatregelen die hij ter bescherming van de belangen van zijn cliënten had genomen. De vordering tot - onder meer - afgifte van de dossiers werd in beide zaken gehonoreerd (Pres. Rb Den Bosch 23 februari 2001, KG 2001, 94 en Pres. Rb Dordrecht 18 juli 2001, KG 2001, 265, rov. 4).

Declaratieperikelen waren in de verslagperiodes niet van de lucht. Uit HR 12 oktober 2001, RvdW 2001, 155 (maatschap X/Foundation Software), rov. 3.5.2 volgt dat ook sprake is van een geschil over de hoogte van de declaratie in de zin van art. 30 WTBZ, indien de cliënt zich erop beroept dat de declaratie gematigd dient te worden in verband met de slechte afloop

van de zaak. In dat geval dient derhalve begroting door de plaatselijke Raden van Toezicht en Discipline te geschieden. Iets anders geldt, indien een beroep wordt gedaan op de onjuiste uitvoering van de juridische werkzaamheden. In dat geval betreft het geschil niet de omvang van het gedeclareerde bedrag (Pres. Rb Utrecht 5 december 2000, KGK 1559 (KG 2001, afl. 6) met verwijzing naar HR 18 juni 1993, *NJ* 1994, 4).

Désaveu

De vordering tot ontkenenis van gerechtelijke verrichtingen - thans verdwenen - gaf op de valreep nog stof tot nadenken. Het désaveu is ook van toepassing in verzoekschriftprocedures met een contentieus karakter, aldus Hof Arnhem 3 oktober 2000, *NJ*-kort 2000, 91. Wegens het ontbreken van een schriftelijke volmacht van de werkgever, werd de vordering tot désaveu gehonoreerd ten aanzien van erkenningen door de gemachtigde van die werkgever tijdens een comparitie van partijen, waar de werkgever zelf ontbrak (Ktr Enschede 10 februari 2000 en Rb Almelo 20 december 2000, Prg 2001, 5695).

Nevenactiviteiten

De rechter-plaatsvervanger blijft stevig in het zadel zitten. In HR 30 juni 2000, *NJ* 2001, 316 (Sanders/TNO) m.nt. JBMV, rov. 3.3 oordeelde de Hoge Raad dat ook een advocaat die als rechter-plaatsvervanger optreedt uit hoofde van zijn aanstelling vermoed dient te worden onpartijdig te zijn, zowel subjectief als objectief, zulks ongeacht of hij in zijn eigen of een ander arrondissement als plaatsvervanger fungeert. Naar het oordeel van de Hoge Raad zijn er voldoende waarborgen voor een onpartijdige en onafhankelijke uitoefening van de functie, zoals de regel dat een advocaat tevens rechter-plaatsvervanger zich onthoudt van het behandelen van zaken waarmee hijzelf dan wel kantoorgenoten van doen heeft (gehad) en de (gedrags)regel dat een advocaat niet voor een rechterlijk college optreedt indien een kantoorgenoot als rechter-plaatsvervanger (of enige andere functie) bij de behandeling van een zaak is of zal worden betrokken. Zie uitvoeriger *Advocatenblad* 2000, p. 708-709.

Procesvertegenwoordiging in cassatie

Enige verwikkelingen waren er rond het instituut van de schorsing van het rechtsge-
ding (art. 254 e.v. Rv-oud). Als een procu-
reur zich aan het geding onttrekt, vormt dit
geen schorsingsoorzaak in de zin van art.
254 Rv-oud (HR 2 februari 2001, RvdW
2001, 45 (Oosterom/Den Oudsten), rov.
3.3 met verwijzing naar HR 1 maart 1974,
NJ 1975, 6). Na de onttrekking als procu-
reur gaat het geding voort zonder dat de
procureurloze partij processuele handelin-
gen kan plegen (Rb Zutphen 1 maart 2000,
Prg 2000, 5563, rov. 4). Een schorsingsoor-
zaak doet zich wel voor bij schrapping van
het tableau. Voor schorsing is echter tevens
voorwaarde dat sprake is van een *aanhangig*
geding en daarvan was in HR 29 juni 2001,
NJ 2001, 496 (gemeente
Ubbergen/Leenders), rov. 3.2-3.5 na cassa-
tie en verwijzing geen sprake.

2. Algemene beginselen

Hoofdbeginselen

Art. 6 EVRM garandeert de effectieve toe-
gang tot de rechter. Verdragspartijen
mogen zelf bepalen hoe zij dit recht verwe-
zenlijken en art. 6 EVRM verplicht hen
niet in rechts-

bijstand te voorzien – tenzij dit onmisbaar
is voor een effectieve toegang, hetzij omdat
procesvertegenwoordiging verplicht is of
omdat de complexiteit van de zaak of het
belang van partijen daartoe dwingt (EHRM
19 oktober 1979, *Serie A-32*, NJ 1980, 376
(Airey/Ierland), § 26). De weigering van
rechtsbijstand wegens onvoldoende vooruit-
zichten op succes in een procedure kan
tegen die achtergrond onder omstandighe-
den strijd opleveren met het recht op toe-
gang tot de rechter. Van zo'n schending
was sprake in EHRM 30 juli 1998, NJ
2000, (Aerts/België) m.nt. DA, § 60,
waarin het bureau voor rechtsbijstand de
aanvraag van klager om rechtsbijstand in
een cassatieprocedure – waarvoor de eis van
verplichte procesvertegenwoordiging geldt
– had geweigerd op grond van de inschat-
ting van de kans van slagen van een cassa-
tieberoep. In een vergelijkbaar geval werd
geen schending aangenomen, aangezien kla-
ger de cassatieprocedure zonder rechtsbij-
stand zelfstandig kon voortzetten (EHRM
19 september 2000, NJB 2000, p. 2004, nr.
45 (Gnahore/ Frankrijk)).

Wetgeving met terugwerkende kracht is in
principe niet verboden. In EHRM 28 okto-
ber 1999, NJ 2000, 514 (Zielinski
c.s./Frankrijk), § 57 e.v. werd evenwel strijd
aangenomen met art. 6 lid 1 EVRM, nu
wetgeving met terugwerkende kracht werd
aangenomen met als doel de uitkomst van
(lopende) juridische procedures te
beïnvloeden. Dit zou anders kunnen
zijn indien daarvoor een dwingende
grond uit hoofde van het algemeen
belang aanwezig zou zijn.

Goede procesorde

De rechtbank te Zutphen oordeelde
het in strijd met een goede proces-
orde om, na betaling van voor-
schotten voor een deskundige in
eerste aanleg, in hoger beroep te
klagen over de hoogte van die
voorschotten (Rb Zutphen 2
november 2000, NJ-kort 2000,
100).

HR 6 oktober 2000, NJ
2001, 186 (KGS Diamond/
Hoebbel), rov. 3.2 bevestigt dat

van een appellant in principaal appèl niet
verlangd kan worden dat deze bij memorie
van antwoord in incidenteel appèl reageert
op stellingen in de memorie van antwoord
in principaal appèl (eerder bijvoorbeeld HR
23 oktober 1998, NJ 1999, 114).

Hoor en wederhoor

Een fundamenteel beginsel van procesrecht
is dat partijen over de wezenlijke elemen-
ten, die ten grondslag liggen aan een rech-
terlijke beslissing, voldoende moeten zijn
gehoord en niet mogen worden verrast met
een beslissing van de rechter waarmee zij,
gelet op het verloop van het processuele
debat, geen rekening behoeften te houden,
aldus met zoveel woorden HR 21 december
2001, JOL 2001, 759 (Caribic Overseas
Savings/Town House Development
Foundation), rov. 3.4. In deze zaak had het
Hof de vorderingen niet naar een andere
maatstaf dan het Gerecht in eerste aanleg
mogen beoordelen zonder dat partijen zich
over deze maatstaf en de eventuele gevolgen
van de toepassing daarvan hadden uitgela-
ten. Een ander voorbeeld van een 'verras-
singsbeslissing' biedt HR 19 oktober 2001,
NJ 2001, 653 (Rijkema/KBS). Hier ging
de appèlrechter de schade zelf begroten in
plaats van partijen te verwijzen naar de
schadestaatprocedure. Het Hof had partijen
eerst in de gelegenheid moeten stellen zich
omtrent de stellingen betreffende de schade
uit te laten, aldus de Hoge Raad in rov. 3.3.
Vgl. HR 23 februari 2001, NJ 2001, 431
en HR 2 maart 2001, NJ 2001, 304.

Een schending van hoor en wederhoor werd
ook aangenomen in HR 8 juni 2001, NJ
2001, 422, rov. 3.4 (met verwijzing naar
HR 12 februari 1993, NJ 1993, 596), waar
uit de gedingstukken niet bleek dat de
rechtbank partijen in de gelegenheid had
gesteld te reageren op de in een proces-ver-
baal neergelegde verklaring van de moeder
van partijen.

Wanneer een werknemer niet verschijnt in
een ontbindingsprocedure, is een hoge mate
van zekerheid vereist ten aanzien van de
vraag of deze van de procedure op de
hoogte is. De Hoge Raad acht dan ook het
beginsel van hoor en wederhoor geschon-

EN EH, KANTOORGENOOT-
PLAATSERVANGERS?

"OK
NIET BINNEN
KANTOOR!"

den in het geval dat de kantonrechter een arbeidsovereenkomst ontbindt zonder dat zekerheid bestaat over de vraag of de niet-verschenen werknemer – die slechts per gewone post was opgeroepen – van de behandeling op de hoogte was (HR 29 september 2000, *NJ* 2001, 302 (Kuijper/ING) m.nt. PAS, rov. 5 en conclusie A-G nrs. 4.1-4.12).

Blijkens HR 19 januari 2001, *NJ* 2001, 232, rov. 1 (vgl. conclusie A-G nr. 2.4) kan het verzuim de saniet bij tussentijdse beëindiging van een schuldsaneringsregeling op te roepen, gecorrigeerd worden door deze in appèl alsnog te horen.

Blijkens HvJ EG 4 februari 2000, *NJ* 2001, 75 (Emesa Sugar/Aruba) m.nt. DA, § 8 e.v.

vindt de Borgers-rechtspraak (EHRM 30 oktober 1991, *NJ* 1992, 73 m.nt. EAA en ThWvV) van het EHRM geen ingang bij het Hof van Justitie. Annotator Asser is kritisch over de afwijzing van het verzoek van één van partijen om schriftelijk opmerkingen te mogen indienen in reactie op de conclusie van de advocaat-generaal.

3. Appèl (zie rechtsmiddelen)

4. Arbeidsprocesrecht

Betrekkelijk tot arbeidsovereenkomst

Betrekkelijk tot arbeidsovereenkomst is de vordering van een weduwe tot schadevergoeding uit hoofde van een arbeidsongeval

van wijlen haar echtgenoot, zo werd uitgemakt in HR 8 juni 2001, *NJ* 2001, 434 (Jemo/Rietvink), rov. 3.3. Deze berust immers niet op art. 6:108 BW, zoals eiseres tot cassatie had betoogd, maar op art. 7:658 BW.

Goede procesorde

Voor wat betreft de eis van het overleggen van een reïntegratieplan bij een ontbindingsverzoek, wordt de soep niet zo heet gegeten als opgediend. Een redelijke wetsuitleg brengt mee dat niet-ontvankelijkheid van het ontbindingsverzoek wegens het ontbreken van een reïntegratieplan achterwege dient te blijven ingeval de werknemer stelselmatig nalaat de werkgever in staat te stellen te beoordelen of hij ziek was (HR 29 september 2000, *NJ* 2001, 302 (Kuijper/ING) m.nt. PAS, rov. 4.3.2 en 4.3.3) of in het geval waarin een reïntegratieplan van de werknemer naar het oordeel van de rechter niet aan de orde *kan* komen, waaronder het geval dat de verhouding werkgever/werknemer onherstelbaar is verstoord en het geval van ontbinding in verband met bedrijfsbeëindiging (HR 22 juni 2001, *NJ* 2001, 475 (K/Van der Velden) m.nt. PAS, rov. 3.2.3). Zie ook *Advocatenblad* 2000, p. 874-875. Wanneer de rechter onderzoekt of in de gegeven omstandigheden het feit dat geen reïntegratieplan is overgelegd al dan niet aan de ontvankelijkheid van het ontbindingsverzoek in de weg staat, blijft hij daarmee binnen het toepassingsgebied van art. 7:685 BW (HR 29 september 2000, *NJ* 2001, 302 (Kuijper/ING) m.nt. PAS, rov. 4.1-4.2 en HR 30 maart 2001, *NJ* 2001, 303 (De Jonge/SRZ), rov. 3.7).

Zie over de bewijslastverdeling bij art. 7:658 BW HR 4 mei 2000, *NJ* 2001, 377 (Bloemsma/Hattuma), HR 29 juni 2001, *NJ* 2001, 476 (Industromontaza/Banfic) en HR 26 januari 2001, RvdW 2001, 41 (Weststrate/Scheldegroep), rov. 3.6.

5. Arbitrage en bindend advies

Mediation als methode van geschillenbeslechting is in opmars en – naar valt aan te nemen – ook de mediationclausule in contracten. Wordt mediation contractueel overeengekomen, dan volgt in beginsel

niet-ontvankelijkheid bij de civiele rechter, aldus Ktr Amsterdam 21 december 2000, *NJ kort* 2001, 13, rov. 11.

Het is niet altijd mogelijk zich met een beroep op een arbitraal beding ertegen te verzetten dat een vordering bij de burgerlijke rechter wordt aangebracht. De stelling van TTS dat Sigillo in strijd met de goede trouw handelde door niet eerst de weg van arbitrage te bewandelen werd door het Hof verworpen in de procedure die is uitgesproken in HR 1 december 2000, *NJ* 2001, 45 (TTS/Sigillo), op grond dat de arbitrale procedure als het ware is gefrustreerd door de omstandigheid dat het door het ICC verlangde voorschot niet werd betaald. Dit oordeel blijft in cassatie overeind (rov. 3.5).

6. Beslag

Derdenbeslag

Een geding inzake een vordering tegen een derde-beslagene die afgifte van een verklaring weigert kan ondanks het faillissement van de beslagdebiteur worden voortgezet, voor zover de vordering is verminderd tot een veroordeling in de proceskosten, aldus HR 22 december 2000, RvdW 2001, 15 (Ontvanger/Slootmaker's), rov. 3.5. Is eenmaal een verklaring door de derde-beslagene afgelegd, dan biedt art. 477a lid 2 Rv de executant de bevoegdheid daarop een aanvulling te eisen. Zie voor een voorbeeld de conclusie A-G vóór HR 2 februari 2001, JOL 2001, 91. De enkele omstandigheid dat een derde-beslagene heeft verklaard dat hij een bedrag aan de geëxecuteerde verschuldigd is, rechtvaardigt niet dat de derde-beslagene verplicht is om hetgeen hij volgens zijn verklaring schuldig is, aan de met de executie belaste deurwaarder te voldoen. Het staat de derde-beslagene in beginsel vrij om zijn verklaring te herroepen of te wijzigen (HR 30 november 2001, RvdW 2001, 196, rov. 3.3.2). Volgens de kantonrechter te Emmen (10 januari 2001, Prg 2001, 5627) neemt een gemeente in haar hoedanigheid van derde-beslagene geen bijzondere positie in: op haar rust geen (extra, zware) mededelingsplicht om een beslagleggende deurwaarder informatie te verschaffen over de burgerlijke staat van de beslagdebiteur (in casu een failliete uitkeringsgerechtigde inwoner).

Loonbeslag kan ook worden gelegd bij een filiaal van een onderneming waar geen loonadministratie wordt gevoerd, aldus Ktr Delft 20 juli 2000, Prg 2000, 5519.

Opheffing beslag

HR 26 mei 2000, *NJ* 2001, 388 (Aruba/Boeije) m.nt. HJS, rov. 3.3.2 bevestigt de regel dat een beslag herleeft, indien het uitvoerbaar bij voorraad verklaarde vonnis waarbij het beslag is opgeheven in hoger beroep wordt vernietigd, met dien verstande dat tussentijdse wijzigingen in de rechtstoestand moeten worden geëerbiedigd (zie eerder HR 23 februari 1996, *NJ* 1996, 434).

Bij het leggen van beslag op een aandeel van een deelgenoot in een gemeenschap is waakzaamheid geboden, zo blijkt uit HR 30 maart 2001, *RvdW* 2001, 69 (LISV/Grifhorst), rov. 3.3 en 3.4.2. In die zaak besliste de Hoge Raad dat geen conversie van beslag plaatsvindt, wanneer beslag wordt gelegd op de volle eigendom in plaats van op een aandeel in een ontbonden huwelijksgemeenschap. Het feit dat tot die gemeenschap slechts één goed behoort, maakt dit niet anders.

7. Bewijs

Algemeen

De begroting van smartengeld betreft een discretionaire bevoegdheid van de rechter. De rechter is daarbij niet gebonden aan de gewone regels inzake stelplicht en bewijslast, zo bevestigt HR 17 november 2000, *NJ* 2001, 215 (Druijff/BCE Bouw) m.nt. ARB, rov. 3.2 (vgl. HR 8 juli 1992, *NJ* 1992, 714).

Bewijsaanbod

Het (passeren van een) bewijsaanbod blijft onderwerp van debat. Algemene regels zijn niet of nauwelijks te geven. Of een bewijsaanbod tijdig is gedaan en voldoende concreet is, hangt telkens af van de omstandigheden van het geval. Duidelijk is wel dat het aanbeveling verdient een bewijsaanbod zo vroeg mogelijk te doen en zoveel mogelijk te concretiseren c.q. specificeren. Voorts verdient het aanbeveling bij een (aanvullend

dan wel herhaald) bewijsaanbod na (partiele) bewijslevering het belang van nadere bewijslevering te onderbouwen.

In HR 12 oktober 2001, *NJ* 2001, 635 (Bethesda/Van der Vlies), rov. 3.11 herhaalt de Hoge Raad dat de appèlrechter niet gehouden is een in eerste aanleg in algemene en ongespecificeerde termen gedaan bewijsaanbod dat in hoger beroep niet is herhaald,

(HR 12 januari 2001, *NJ* 2001, 419 (J/ABN Amro c.s.) m.nt. MMM, rov. 3.6). Bijzondere omstandigheden kunnen meebrengen dat toepassing van een bijzondere regel van bewijslastverdeling achterwege dient te blijven. In dat geval wordt teruggevallen op de hoofdregel van 177 Rv-oud (HR 29 juni 2001, *NJ* 2001, 476 (Industromontaza/Banfic) m.nt. PAS, rov.

te honoreren (zie ook de conclusie A-G nr. 2.42).

Bij pleidooi in hoger beroep kan in beginsel nog een bewijsaanbod worden gedaan, tenzij dit in feite een nieuwe grief is (zie HR 19 oktober 2001, *RvdW* 2001, 161 (Vitesse/UAP c.s.) alsmede de conclusie A-G nrs. 2.38-39). Zie ook hierna onder 'Getuigenbewijs'.

Bewijslastverdeling

Uitgangspunt voor de verdeling van de bewijslast is art. 177 Rv-oud (art. 150 Rv). Als de rechter deze hoofdregel toepast, hoeft hij niet te motiveren waarom er geen grond is voor een andere verdeling van de bewijslast, zo blijkt uit HR 8 december 2000, *NJ* 2001, 197 (Zeegers/Franssen), rov. 3.3. Indien de rechter daarentegen oordeelt dat de eisen van redelijkheid en billijkheid een andere verdeling van de bewijslast vergen, dan zal de rechter omstandigheden dienen vast te stellen die hem tot dit oordeel hebben geleid en inzicht dienen te geven in de gedachtegang die hij daarbij heeft gevolgd

3.5).

Art. 177 Rv-oud vindt analoog toepassing in verzoekschriftprocedures met een contentieus karakter, zij het dat het begrip 'bewijslast' waar het aankomt op een inschatting van de zwaarte van de bij de afweging betrokken belangen door een rechter, erg zwaar klinkt en zich eerder laat vertalen door 'stellen en aannemelijk maken'. Zie HR 13 april 2001, *NJ* 2001, 464 en de conclusie A-G nr. 2.2.2, met verwijzing naar HR 28 mei 1999, *NJ* 1999, 694 m.nt. HJS.

De 'omkeringsregel' heeft tot een keur aan uitspraken geleid. Indien door een als onrechtmatige daad of wanprestatie aan te merken gedraging een risico ter zake van het ontstaan van schade in het leven is geroepen en dit risico zich vervolgens verwezenlijkt, is daarmee het causaal verband tussen die gedraging en de aldus ontstane schade gegeven en is het aan degene die is aangesproken te stellen en te bewijzen dat die schade ook zonder die gedraging zou

zijn ontstaan (HR 26 januari 1996, *NJ* 1996, 607 (Dicky Trading II) m.nt. WMK). Zie recentelijk HR 27 oktober 2000, *NJ* 2001, 119 (Amev/Sjors) m.nt. MMM en 120 (Bicak/Aegon) m.nt. MMM, HR 19 januari 2001, *NJ* 2001, 524 (Ter Hofte/Oude Monnick), rov. 3.6, HR 2 maart 2001, *NJ* 2001, 649 m.nt. prof.mr. F.C.B. van Wijmen en JBMV. De regel is door de Hoge Raad onlangs aangescherpt in HR 23 november 2001, *RvdW* 2001, 188, rov. 3.5.3-5. Het betrof hier een geval waarin een arts had verzuimd een patiënte op duidelijke wijze in te lichten over het risico van zenuwbeschadiging verbonden aan een polsoperatie. Volgens de Hoge Raad strekt deze verplichting er niet toe de patiënt te beschermen tegen deze risico's, maar strekt zij ertoe de patiënt in staat te stellen goed geïnformeerd te beslissen of hij al dan niet toestemming voor de voorgestelde behandeling zal geven. Verwezenlijkt zich het risico waarop de informatieplicht van de arts betrekking heeft, dan kan dit, aldus de Hoge Raad, niet worden aangemerkt als verwezenlijking van een risico dat door het tekortschieten van de arts in het leven is geroepen. De 'omkeringsregel' is in zo'n geval niet van toepassing. Zie ook HR 23 november 2001, *JOL* 2001, 684. Over de omkeringsregel voorts: D.J. Beenders, *NTBR* 2001, nr. 6, p. 278-282, A.J. Akkermans, *TVP* 2001, nr. 4, p. 93-100 en D. Kaandorp, *AA* 2001, nr. 11, p. 836-845.

Anders dan in het strafrecht vindt het 'nemo tenetur'-beginsel in zijn algemeenheid geen toepassing in het civiele proces. De opvatting dat niemand in een civiele procedure gedwongen kan worden bewijs tegen zichzelf of te zijnen nadele bij te brengen, is derhalve in haar algemeenheid niet juist (HR 28 september 2001, *RvdW* 2001, 146 (Rowa/Hooters), rov. 3.5).

Tegenbewijs

Volgens vaste rechtspraak hoeft een aanbod tot het leveren van tegenbewijs niet gespecificeerd te worden. HR 22 september 2000, *NJ* 2001, 348 (hervormde gemeenten/burgerlijke gemeenten), rov. 3.12 bevestigt dit. Zie ook HR 16 februari 2001, *JOL* 2001, 124, HR 2 november 2001, *JOL* 2001, 605

en HR 6 april 2001, *RvdW* 2001, 73 (Vellekoop/Wilton Fijenoord), rov. 3.6.

De regel dat tegenbewijs vrijstaat, tenzij de wet het uitsluit (art. 151 lid 2 Rv) geldt ook in procedures tot terugvordering van bijstand. Zie HR 24 november 2000, *JOL* 2000, 586, rov. 3.3 en HR 7 september 2001, *JOL* 2001, 454, rov. 3.2.

Stelplicht en bewijslast

Het is soms zaak als partij in het kader van de betwisting van een stelling van de wederpartij niet te volstaan met een blote ontkenning van die stelling, maar de omstandigheden aan te geven die meer in de eigen sfeer liggen dan in die van de wederpartij en daarover nadere gegevens te verstrekken en de nodige bescheiden in het geding brengen, zo blijkt uit HR 1 december 2000, *NJ* 2001, 45 (TTS/Sigillo), rov. 3.3.2. Vgl. Hof Den Haag 22 maart 2001, *NJ* 2001, 443, HR 17 november 2000, *NJ* 2001, 596 (Unilever/Dikmans) m.nt. DA, rov. 5.4 (aansprakelijkheid werkgever ex art. 7:658 BW), HR 7 september 2001, *NJ* 2001, 615, rov. 3.5 (medische aansprakelijkheid) en HR 7 september 2001, *NJ* 2001, 616 (Staat/M), rov. 3.5.2 (ontslag).

Wanneer het gaat om de bewijslast van een stelling die ten verweze wordt gevoerd, wordt de plank nog wel eens misgeslagen. Zo rust de bewijslast van eigen schuld op de partij die zich op eigen schuld van de wederpartij beroept. Dit had het Hof miskend in HR 5 oktober 2001, *NJ* 2001, 632 (Van Haperen/NBM), rov. 3.5. Uit de hoofdregel van art. 177 Rv-oud kan, aldus HR 7 december 2001, *RvdW* 2001, 201, rov. 3.5 niet worden afgeleid dat de wederpartij de feiten moet bewijzen die zij stelt ter motivering van haar betwisting van feiten waarvan zij de bewijslast niet draagt. Dat bracht in dat geval mee dat, nu ervan moest worden uitgegaan dat de overeenkomst een opschortende voorwaarde inhield, de partij die nakoming van die overeenkomst verlangde diende te bewijzen dat de voorwaarde niet langer aan nakoming in de weg stond. Daartoe zal zij moeten bewijzen welke inhoud die voorwaarde heeft.

In HR 17 november 2000, *NJ* 2001, 260 (FBTO/Delta Lloyd), rov. 3.3 betreffende een aanrijding tussen een auto en fietser had het Hof vastgesteld dat de oorzaak van het ongeval niet kon worden vastgesteld en vervolgens een beroep op overmacht aanvaard. Daardoor geeft het Hof naar het oordeel van de Hoge Raad blijk van een onjuiste rechtsopvatting, nu aan de beoordeling van een beroep op overmacht pas kan worden toegekomen, indien de oorzaak van het verkeersongeval vaststaat.

Wordt in een zaak betreffende kinderontvoering betwist dat toestemming is verleend voor het niet doen terugkeren van het kind, dan rust de bewijslast daarvan op degene die zich tegen de terugkeer van het kind verzet, aldus HR 14 juli 2000, *NJ* 2001, 451 (Centrale Autoriteit/H). Uit de uitspraak blijkt voorts dat in een dergelijke procedure getuigenbewijs wel kan worden toegelaten. De rechter is evenwel niet verplicht op de voet van art. 192 lid 1 Rv-oud gevolg te geven aan een aanbod bewijs door getuigen te leveren (vgl. HR 28 mei 1999, *NJ* 1999, 694 m.nt. HJS).

Bewijsmiddelen

Uitgangspunt is dat bewijs door alle middelen kan worden geleverd, tenzij de wet anders bepaalt (art. 152 lid 1 Rv). Deze vrije bewijsleer geldt ook bij de uitleg van CAO's – waarvoor de eis van schriftelijkheid geldt – (HR 8 december 2000, *NJ* 2001, 56 (El Hankouri/Van den Bosch), rov. 3.4). Hetzelfde geldt blijkens HR 13 juli 2001, *NJ* 2001, 505 (Keijzer/Verhagen Couriers), rov. 3.3 ten aanzien van het bewijs van vrijwillig ontslag. Zie voorts over de bewijskracht van de authentieke akte HR 5 januari 2001, *NJ* 2001, 612 (Brooke/mr. Overes q.q.) m.nt. DA, rov. 3.3.2.

HR 27 april 2001, *NJ* 2001, 421 (L/Wennekes) m.nt. PAS, rov. 3.7 bevestigt dat onrechtmatig verkregen bewijs, anders dan in het strafproces, in civilibus niet zonder meer wordt uitgesloten. Uit de uitspraak laat zich afleiden dat ook indien bij het verkrijgen van bewijsmateriaal inbreuk op de privacy wordt gemaakt, dit niet zon-

der meer meebrengt dat het bewijsmateriaal in de civiele procedure niet mag worden gebruikt. In casu ging het om een ontslagzaak, waar bewijsmateriaal was vergaard via videobewaking bij kassa's.

Getuigenbewijs

Het concordantiebeginsel brengt mee dat de appèlrechter, aan wie art. 280 lid 1 RvNA een discretionaire bevoegdheid ter zake van het aanbod tot getuigenbewijs toekent, naar het procesrecht van de Nederlandse Antillen en Aruba gehouden is in te gaan op een ter zake dienend en voldoende gespecificeerd aanbod tot getuigenbewijs (HR 23 november 2001, *NJ* 2002, 25, rov. 3.5).

Het feit dat een bewijsaanbod in algemene termen is gesteld, is niet beslissend voor de vraag of dit voldoende concreet is. Zelfs wanneer een in algemene bewoordingen gesteld bewijsaanbod wordt gedaan zonder uitdrukkelijke vermelding van getuigenbewijs, is niet zonder meer de conclusie gerechtvaardigd dat geen *getuigenbewijs* is aangeboden (HR 6 april 2001, *RvdW* 2001, 74 (VNP/Havrij), rov. 3.6.2). Daarmee komt de Hoge Raad terug van HR 5 februari 1954, *NJ* 1955, 399.

Aan het bewijsaanbod betreffende getuigen in tegenbewijs die al in eerste aanleg zijn gehoord, mag in appèl de eis gesteld worden, dat hiervoor een deugdelijke reden wordt gegeven, aldus Hof Arnhem 21 december 1999, *NJ* 2001, 19.

Aan een getuigenverklaring kan ook betekenis toekomen voorzover het daarbij gaat om verklaringen omtrent indrukken bij de getuigen ontstaan naar aanleiding van gebeurtenissen die in zijn verklaring aan de orde komen (HR 21 december 2001, *JOL* 2001, 776, rov. 3.5).

In Ktr Harderwijk 1 augustus 2001, *Prg* 2001, 5727 kwam aan de orde hoe tegen de getuigenverklaring van een minderjarige moet worden aangekeken. De kantonrechter ziet niet in waarom een kind van 14 of 15 jaar gebeurtenissen waarvan het getuige is geweest niet naar objectieve waarheid zou kunnen weergeven.

Tot slot een uitspraak over de uitleg van een rogatoire commissie. In HR 18 februari 2000, *NJ* 2001, 259 (News/ABN AMRO Bank) m.nt. PV overweegt de Hoge Raad dat art. 3 Haags Bewijsverdrag, dat verlangt dat de te horen getuigen met naam en adres in de rogatoire commissie worden vermeld, niet uitsluit dat ook andere personen worden gehoord. Gegeven de strekking van het verdrag om de verkrijging van bewijs in het buitenland in burgerlijke en handelszaken zoveel mogelijk te bevorderen, is een ruime uitleg van de bepaling van het verdrag geïndiceerd. Dit geldt, aldus de Hoge Raad, ook voor de voorschriften die art. 3 van het verdrag geeft met betrekking tot hetgeen de rogatoire commissie dient in te houden. De strekking daarvan is de rechterlijke autoriteit van de aangezochte staat duidelijkheid te verschaffen omtrent de inhoud en de strekking van de verzochte onderzoekshandeling. De uitleg van de rogatoire commissie is aan de feitenrechter voorbehouden.

Partijgetuige

De strekking van de uitspraak van het EHRM in de zaak *Dombo* kwam aan de orde in HR 10 augustus 2001, *NJ* 2001, 526 (*Domaro/Pennings*), rov. 3.5.1. De Hoge Raad stipuleert dat het EHRM in het *Dombo*-arrest (EHRM 27 oktober 1993, *Serie A-274*, *NJ* 1994, 534 m.nt. HJS en EJD) niet heeft geoordeeld dat de regel dat partijen niet als getuigen kunnen optreden als zodanig onaanvaardbaar is. Met name uit § 33-35 van het arrest valt af te leiden dat het EHRM het slechts onaanvaardbaar acht dat personen die een vergelijkbare positie innemen ten aanzien van het bewijsthema verschillend worden behandeld ten aanzien van hun bevoegdheid om als getuige op te treden. Zie ook de annotaties van Asser bij HR 11 februari 2000, *NJ* 2001, 31 (*Resort of the World St. Maarten/Civil Construction*) en HR 7 april 2000, *NJ* 2001, 32 (*Meijering & Benus/Meijer*). Overigens blijft de bewijskracht van de verklaring van de partijgetuige in het huidige Rechtsvordering beperkt (art. 164 lid 2 Rv; vgl. art. 213 lid 1 Rv-oud).

De echtgeno(o)t(e) van een procespartij is niet zelf als partij-getuige te beschouwen

(HR 29 december 1995, *NJ* 1996, 303), maar kan dat onder omstandigheden wel zijn. Zie bijvoorbeeld *Rb Den Haag* 6 december 2000, *NJ* 2001, 345, waar de echtgenote van de eisende partij ook materiële partij in het geschil was (vgl. HR 22 december 1995, *NJ* 1997, 22 en 23).

Deskundigenbericht

Zie uitvoerig over het deskundigenbericht S. Slabbers en N.M. Mulder, Het deskundigenbericht in de civiele procedure, *TvG* 2001/4, blz. 228-244.

Het is aan het beleid van de feitenrechter overgelaten al dan niet een deskundige te benoemen (HR 14 december 2001, *JOL* 2001, 749, rov. 3.3.3). Daarbij is de rechter vrij in de keuze van een persoon als deskundige. Tegen de benoeming van een andere deskundige dan de voorgestelde staat dan ook geen hogere voorziening open (HR 5 januari 2001, *NJ* 2001, 77 (*Winterthur/Simons*), rov. 3.7). De rechter mag op grond van het verdere verloop van een procedure terugkomen van zijn aanvankelijke oordeel dat benoeming van een deskundige nodig is (HR 8 juni 2001, *NJ* 2001, 433 (*Zwolsche Algemeene/De Greef*), rov. 3.6.1).

Partijen zullen in het algemeen in de gelegenheid gesteld worden opmerkingen bij een deskundigenbericht te maken (art. 198 lid 2 Rv). Die gelegenheid werd niet geboden in HR 15 juni 2001, *NJ* 2001, 435, rov. 3.6 (*WE/VIB*), maar blijkens rov. 3.6 mocht de rechtbank het bericht in dat geval toch aan haar beslissing ten grondslag leggen, nu partijen in de gelegenheid waren na het uitbrengen van het deskundigenbericht een akte te nemen en bij comparitie opmerkingen te maken.

Art. 198 lid 4 Rv schrijft voor dat het schriftelijk bericht van een deskundige met redenen omkleed dient te zijn. Blijkens HR 20 april 2001, *NJ* 2001, 362 (*Intereffekt Commissionairs/Brinkman*), rov. 4.1.2 kunnen de eigen wetenschap en ervaring van een deskundige daarbij in belangrijke mate redengevend zijn.

Voor de deskundige die overeenkomstig art. 275 K een taxatie uitvoert, geldt de eis van onpartijdigheid en onafhankelijkheid, zo volgt uit HR 19 januari 2001, *NJ* 2001, 176 (Tollenaar/Diehl), rov. 3.4.

Blijkens Hof Amsterdam 28 juni 2001, *NJ* 2001, 511, rov. 3.5 mag de onderzoeker zich bij het uitvoeren van een enquête (art. 2:344 BW e.v.) mede baseren op stukken die niet tot de gedingstukken behoren.

Voorlopige bewijslevering

HR 11 februari 2000, *NJ* 2001, 137 m.nt. DA, rov. 3 bevestigt dat het voorlopig getuigenverhoor niet is toegelaten in verband met een voor de bestuursrechter te voeren geding. Vgl. HR 15 juli 1987, *NJ* 1988, 2 m.nt. WHH en HR 20 april 1990, *NJ* 1990, 825 m.nt. JBMV, waaruit volgt dat het voorlopig getuigenverhoor evenmin is bedoeld ter voorbereiding van een geding voor de strafrechter of de tuchtrechter. Zie ook Ktr Rotterdam 15 november 2000, Prg 2001, 5769, waarin het verzoek tot het houden van een voorlopig getuigenverhoor werd afgewezen op grond dat verzoeker de indruk wekte geen helder omschreven civielrechtelijk doel voor ogen te hebben, doch uit te zijn op een wraakactie tegen een politiefunctionaris.

In zijn uitspraak van 17 juli 2000 achtte het Hof Den Haag (*NJ* 2001, 87, rov. 6) zich niet bevoegd kennis te nemen van een verzoek tot het houden van een voorlopig deskundigenbericht, nu de hoofdzaak reeds aanhangig was voor een bevoegde buitenlandse rechter.

8. Cassatie (zie rechtsmiddelen)

9. Competentie

Een compacte en handige monografie is P.H.J.G. Römers, *Procesrechtelijke complicaties ontsloten: de gevolgen van enkele proceshandelingen voor competentie, appellabiliteit en cassabiliteit in civiele procedures naar huidige en toekomstig recht*, Den Haag 2000 (overigens nog primair op basis van het oude recht, terwijl de integratie van de kantongerechten in de rechtbanken niet is verwerkt). Onder de huidige Rechtsvordering zullen competentieperikelen hopelijk tot

minder problemen aanleiding geven, als gevolg van de art. 69-76 en 110 Rv. Er zijn aparte regelingen voor de kantonsectorsbevoegdheid, de absolute en de relatieve bevoegdheid (art. 71 lid 1, 72 en 110 Rv). Toch blijven er vragen bestaan, zie ook onder Incidenten, vrijwaring. Door het vervallen van de conclusie van eis zal de vraag zich niet meer voor behoeven te doen of reeds voordien een incidentele conclusie tot onbevoegdheid kan worden genomen (bevestigend: Hof Amsterdam 19 april 2001, *NJ* 2001, 606). Voor rechters is vooral van belang HvJ EG 27 juni 2000, *NJ* 2000, 730 (Océano Grupo), rov. 29: als de rechter in een oneerlijk (forumkeuze)beding in een consumentenovereenkomst als bevoegde rechter is aangevozen, moet hij zich zonodig ambtshalve onbevoegd verklaren als dit uit richtlijnconforme uitleg volgt.

Absolute competentie

De maatstaf voor de absolute competentie is naar oud recht de grondslag van de vordering, zoals deze blijkt uit de dagvaarding door eiser is gesteld (onlangs nog HR 13 april 2001, *NJ* 2001, 336 (Dordrecht/OMYA), rov. 3.2). Art. 71 lid 3 Rv geeft echter als maatstaf ten aanzien van de bevoegdheid van de sector kanton/sector civiel het voorlopig oordeel van de rechter over het onderwerp van het geschil. Hiermee is uitdrukkelijk een breuk met het verleden beoogd (TK 2000-2001, 27 824, nr. 3, blz. 34). Voor gevallen die niet de sectorale maar de absolute bevoegdheid betreffen zal nog steeds de dagvaarding beslissend zijn; art. 72 Rv is inhoudelijk niet gewijzigd ten opzichte van art. 156 Rv-oud.

De appellabiliteit van een bevoegd- of onbevoegdverklaring wordt geregeerd door art. 75 Rv; daarnaast gelden ook de materiële appèlgrenzen (HR 15 september 2000, *NJ* 2000, 630 (Van Bentem/BSI), rov. 3.2). Tegen beslissingen over de sectorale bevoegdheid van de sectoren kanton en civiel staat geen voorziening open (art. 71 lid 5 Rv).

Onbevoegdheid en verwijzing

HR 10 augustus 2001, *NJ* 2001, 527 (Kooyman/Postbank), rov. 3.2 bevestigt het rechtsmiddelenverbod van art. 157 lid 4 Rv-oud tegen het oordeel over de relatieve bevoegdheid: ter aanvulling van de transponeringstabellen, die dit niet vermelden, zij er op gewezen dat dit verbod thans is opgenomen in art. 110 lid 3 en 270 lid 3 Rv.

Immunititeit van jurisdictie

Twee uitspraken bevestigen dat schuldverordeningen die zijn ontstaan met betrekking tot, kort gezegd, overheids-handelingen niet zijn onderworpen aan de rechtsmacht van de Nederlandse rechter (HR 12 november 1999, *NJ* 2001, 567 (USA/Delfzijl) en 22 september 2001, *NJ* 2001, 568 (USA/Van der Linden) m.nt. PV).

Overige

De rol van de burgerlijke rechter als restrechter blijft betekenis houden. De Ondernemingskamer is niet bevoegd om voorzieningen te treffen voordat conform de procedure van art. 2:345-355 BW is gebleken van wanbeleid; in de tussentijd staat dan voor een verzoek om voorzieningen de weg naar de burgerlijke rechter open: HR 27 september 2000, *NJ* 2000, 653 (Gucci), rov. 4.2.

10. Dagvaarding

Betekening

In eerdere afleveringen van het *Advocatenblad* (2001, blz. 291, 533, 594, zie ook *NIPR* 2000/1) is reeds aan de orde geweest dat per 31 mei 2001 de EU-Betekenningsverordening van kracht is. Het Haags Betekenningsverdrag 1965 blijft van betekenis voor betekening in landen die buiten het bereik van deze verordening vallen, zoals Denemarken. Over dit verdrag gaat een arrest betreffende de faillietverklaring bij verstek van een in België woonachtige man. In zijn verzet werd hij niet-ontvankelijk verklaard omdat dit was ingesteld na het verstrijken van de termijn van art. 8 lid 2 Fw. De A-G (conclusie nr. 9) en de Hoge Raad schaarden zich achter dit oordeel (HR 15 september 2000, *NJ* 2000, 642), aangezien de failliet op de voet van

art. 16 Haags Betekeningsverdrag een nieuwe termijn voor verzet had kunnen verzoeken, doch dit had nagelaten. Moraal: in een dergelijk geval dient niet ondanks het verstrijken van de termijn verzet te worden ingesteld, maar moet eerst om een nieuwe termijn worden verzocht! Ten aanzien van betekening in het buitenland zij voor het huidige Rv verwezen naar de art. 55, 56 en 115.

Gebreken en herstelmogelijkheden

Ons recht bevat enige verspreide en helaas gemakkelijk te vergeten bepalingen die in sommige gevallen – meestal direct of indirect betrekking hebbende op onroerende zaken – de eis stellen van inschrijving van de appèl- of cassatiedagvaarding in de (griffie)registers. Zie voor een overzicht Snijders/Wendels, *Civil appel*, 2e druk, nr. 70. Een dergelijk verzuim heeft niettegenstaande de trend tot deformalisering nog steeds fatale gevolgen, zie Hof Den Bosch 21 oktober 1999 en 7 maart 2000, *NJ* 2000, 745 en HR 27 oktober 2000, RvdW 2000, 210 (Van Nunen/Moerenburg), rov. 3.2. Uit dit laatste arrest blijkt dat bij conclusie van antwoord op de exceptie tot niet-ontvankelijkverklaring onmiddellijk alle eventuele verweren tegen die exceptie moeten worden aangevoerd.

Domiciliekeuze

De wet voorziet in diverse gevallen (onder meer bij appèl) in een betekeningsalternatief bij het kantoor van de advocaat of procureur bij wie de wederpartij woonplaats heeft gekozen. Maar wat indien deze inmiddels van het tableau is geschrapt? De Hoge Raad lijkt genoeg te nemen met betekening bij het voormalige kantoor van de rechtshulpverlener (als daar een opvolger van de praktijk aanwezig is), nu daarmee van de wederpartij kan worden gevergd dat zij op het exploit verschijnt. Vgl. HR 9 juni 1989, *NJ* 1990, 170 en HR 29 juni 2001, *NJ* 2001, 496, rov. 3.3. Beide zaken betreffen overigens betekening bij de advocaat in plaats van de procureur: een situatie die zich onder art. 63 Rv niet meer voordoet. Zie voorts *Advocatenblad* 2001, p. 506-507 en 744-746 over domiciliekeuze, alsmede HR 23 november 2001, *NJ* 2001, 693.

Herstelexploit

Over het herstelexploit zijn diverse arresten gewezen (voor een overzicht zie A.I.M. van Mierlo, *AA* 2001, nr. 6, p. 459 e.v.; P.J.M. von Schmidt auf Altenstadt, *TCR* 2001, p. 68-69). Onder deze ene term worden drie verschillende exploiten geschaard. Men dient te onderscheiden tussen, wat men kan noemen, (1) een nietigheidsherstelexploit, strekkende tot herstel van nietigheid met aanzegging van een nieuwe *correcte* rechtsdag (HR 24 november 2000, *NJ* 2002 32, (Smit/MGH), rov. 2), dat op voet van art. 120 Rv/92 Rv-oud vóór de eerstdienende dag moet worden uitgebracht (vgl. HR 23 november 2001, *NJ* 2001, 693, rov. 2.2) en tijdig moet worden ingeschreven, (2) een inschrijvingsherstelexploit, strekkende tot herstel van het verzuim om het exploit tijdig (vóór de eerstdienende dag) in te schrijven, dat binnen 14 dagen na de eerstdienende dag moet worden uitgebracht: HR 17 december 1982, *NJ* 1984, 59 (Van der Kroft / Lont), rov. 4, vgl. HR 13 oktober 2000, *NJ* 2002, 31 (ING/STE), thans art. 125 lid 2 Rv), en (3) een wijzigingsexploit, strekkende tot herstel van inhoudelijke onjuistheden, wijziging van eis, etcetera. Dit kan (naast de weg van art. 129-130 Rv) door het uitbrengen van een nieuw exploit onder herroeping van het oude exploit, maar dit is dan een op zichzelf staande dagvaarding die dan ook binnen de daarvoor geldende termijn moet worden uitgebracht (vgl. HR 12 januari 2001, *NJ* 2002, 34 m.nt. HJS (Schermer/Vezo), rov. 3.4). Verwarring van deze varianten kan fatale gevolgen hebben: de rechtsdag kan men bijvoorbeeld alleen 'opschuiven' in geval van een nietigheid met een nietigheidsherstelexploit, dat dan vóór de eerstdienende dag moet worden uitgebracht, of ingeval men nalaat de dagvaarding in te schrijven, met een inschrijvingsherstelexploit ná de eerstdienende dag, maar wel binnen 14 dagen daarna: zie HR 15 december 2000, *NJ* 2002, 33 (Grapendaal/Nationale Nederlanden), rov. 3.3. Een dagvaarding die niet één van deze twee correcties inhoudt is een gewone dagvaarding waarvoor de gewone termijnen en eisen gelden: HR 12 januari 2001, *NJ* 2002, 34 m.nt. HJS (Schermer/Vezo), rov. 3.4. Een fout

bij de inschrijving, bestaande uit een ontbrekende pagina, kan – zo volgt uit het Landelijk Rolreglement – nog wel hersteld worden: HR 16 november 2001, RvdW 2001, 184 (Ajax/Valk), rov. 3.4.

11. Deurwaarder

Veel informatie is tegenwoordig te vinden in het blad *Executief*. In *Executief* 2001/2, p. 27 e.v. geeft J.D. van Vlastuin een lezenswaardige beschouwing over de betekenis van het exploit.

12. Eiswijziging

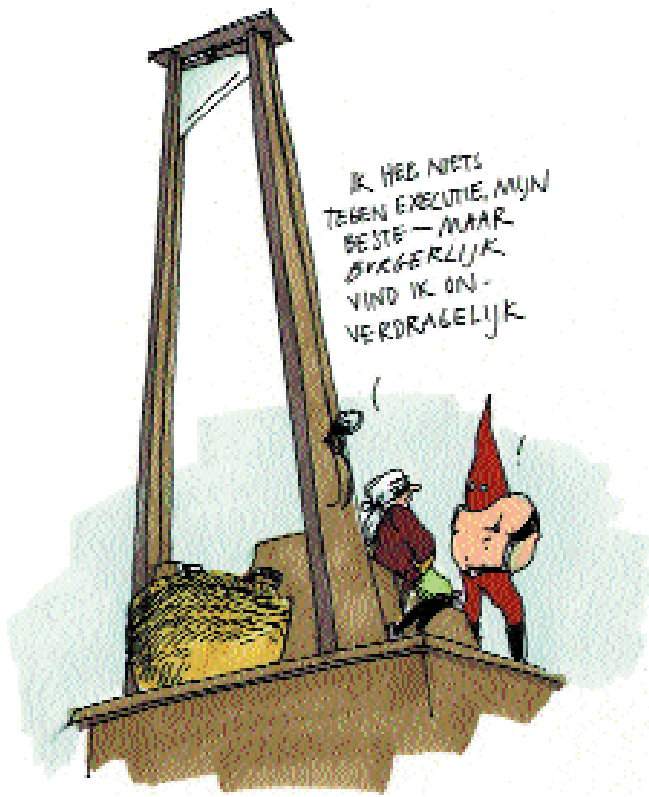
Wijziging van eis moet – zo bepalen nog steeds de art. 129-130 Rv – bij conclusie of akte ter rolle, het kan niet in een pleitnota geschieden, aldus HR 16 november 2001, RvdW 2001, 183 (NVV/Staat), rov. 4.1. Het gevolg van een eiswijziging kan zijn dat de dan oordelende rechter niet langer competent is en derhalve moet worden verwezen. Zie voor een dergelijk geval Hof Arnhem 26 september 2000, *NJ* 2001, 539, waar verwijzing naar de kantonrechter volgde.

13. Executie

In HR 12 januari 2001, *NJ* 2001, 158 (Kühr/De Bont), rov. 3.4 wordt nog eens aangegeven dat ook een niet in kracht van gewijsde gegaan, niet uitvoerbaar bij voorraad verklaard vonnis kan worden geëxecuteerd; alleen schorst een rechtsmiddel de executie. Een uitzondering op deze regel doet zich echter voor bij de inschrijving van een vonnis tot levering: dat kan pas wanneer het in kracht van gewijsde is gegaan, mede ter behoud van een daadwerkelijke mogelijkheid van verzet tegen een verstekvonnis.

Executiegeschil

De conclusie bij HR 23 juni 2000, JOL 2000, 372 geeft een fraai overzicht over de toetsing in een executiegeschil. In de lagere rechtspraak zijn hier vele toepassingen met wisselende uitkomsten van te vinden, zie bijvoorbeeld: Pres. Rb Roermond 6 juli 2000, Prg 2000, 5534 (ontruiming bij inmiddels voldane huurschuld), Hof Amsterdam 28 september 2000, Prg 2000, 5569 (geen sprake van misslag), Pres. Rb

Maastricht 24 november 2000, Prg 2001, 5653, alsmede talloze en daarom niet afzonderlijk genoemde uitspraken in *KG*.

Exequatur

Ten aanzien van een exequatur van een vonnis uit een buiten het EVRM vallend land heeft het EHRM (20 juli 2001, *NJB* 2001, p. 1716, nr. 36) principieel overwogen dat de rechter dient na te gaan of de buitenlandse procedure voldoet aan de eisen van art. 6 EVRM.

Dwangsom

In lagere rechtspraak wordt nog regelmatig – in strijd met art. 611a Rv – een dwangsom gesteld op de betaling van een geldsom, zie onlangs nog *Ktr Apeldoorn* 11 oktober 2001, Prg 2001, 5662. Over de wenselijkheid hiervan en andere mogelijkheden voor reële executie van een geldvordering: M.B. Beekhoven van den Boezem, *WPNR* 6465 (2001), p. 959-968.

14. Faillissementsprocesrecht

De beschikbare rechtsmiddelen tegen beslissingen inzake faillissement en schuldsanering gaven aanleiding tot diverse arresten. In zijn algemeenheid geldt dat waar de bijzondere rechtsgang van art. 69 Fw open staat, er geen plaats meer is voor een voorziening in kort geding (HR 12 oktober 2001, *JOL* 2001, 533). Onjuist is dan ook het eerdere arrest Hof Den Bosch 21 sep-

tember 2000, *NJ* 2001, 624, waar een voorziening in kort geding mogelijk werd geacht.

De art. 282 en 360 Fw staan (behoudens afwijkende bepaling) in de weg aan hoger beroep tegen beslissingen inzake surséance en schuldsanering; zie HR 9 februari 2001, *JOL* 2001, 106. Daaruit volgt echter ook dat een appelrechter die oordeelt over een beslissing waar wél appel tegen open staat, niet tevens een niet-appelleerbare beslissing mag overdoen: HR 15 december 2000, *NJ* 2001, 262 m.nt. PvS, rov. 3.3. Inzake de vaststelling van het salaris van de curator herhaalde de Hoge Raad zijn oordeel van 12 november 1999 (*NJ* 2000, 52): voor de gefailleerde staat hier geen cassatieberoep tegen open, voor de curator wel: HR 23 februari 2001, *JOL* 2001, 144.

In huwelijksverhoudingen leidt de toepassing van schuldsaneringsregeling en faillissement nog wel tot een ingewikkelde kluwen van rechtsverhoudingen: HR 13 juli 2001, *NJ* 2001, 525, rov. 3.4, en *Rb Almelo* 9 maart 2001, *NJ* 2001, 371 met betrekking tot het overlijden van de gehuwde saniet.

Een buitenlands faillissement brengt naar het oordeel van Hof Amsterdam 14 januari 1999, *NJ* 2001, 483 geen schorsing van een Nederlands geding met zich.

15. Familieprocesrecht

Alimentatie

In alimentatiezaken geeft de Hoge Raad volgens vaste rechtspraak partijen grote vrijheid om in de loop van de procedure allerlei nieuwe verzoeken te doen. Dit blijkt weer eens uit HR 23 februari 2001, *NJ* 2001, 237, rov. 3.4: een verzoek tot treffen van nevenvoorzieningen in de zin van art. 827 Rv kan ook voor het eerst in hoger beroep, zelfs wanneer er tussen partijen geen geschil is over de uitspraak in eerste aanleg. Eveneens volgens vaste rechtspraak, bevestigd in HR 22 september 2000, *NJ* 2000, 228, rov. 3.3 worden aan beslissingen over de (afwijzing van) limitering van alimentatie geen hogere motiveerzaken gesteld. Van belang is verder HR 19 januari 2001, *NJ* 2001, 274, rov. 3.2: bij een verzoek van de man tot limitering van de door hem betaalde alimentatie berust op hem de stelplicht en bewijslast ten aanzien van het verwijtbaar niet vinden van werk door de vrouw.

Gezag en omgangsregeling

Over deformalisering gesproken: blijkens HR 3 november 2000, *NJ* 2001, 418 m.nt. JdB, rov. 3.5 zijn reeds door de griffie van de rechtbank gemaakte notities van een telefonisch verzoek van de pleegouders op te vatten als een verzoekschrift in de zin art. 1:265 BW. Overigens is daarbij de kinder-rechter bevoegd (rov. 3.8).

Aan de toewijzing van een ondertoezichtstelling worden hoge motiveringszaken gesteld: HR 13 april 2001, *NJ* 2002, 4 en 5, rov. 3.3 en 3.4.

Ook over de omgangsregeling zijn enkele uitspraken te melden, die blijk geven van een praktische houding van de Hoge Raad. Van mogelijk bredere strekking is HR 8 december 2000, *NJ* 2001, 648, rov. 3.5: de rechter die zich (inzake een omgangsregeling) onvoldoende ingelicht acht, dient de zaak aan te houden opdat de verzoeker nadere informatie kan verschaffen (zie voor details het arrest). Ook de biologische vader is ontvankelijk in een verzoek tot omgangsregeling, niettegenstaande art. 1:204 lid 3 BW; hij moet dan wel omstandigheden aanvoeren waaruit het bestaan van *family*

life blijkt: HR 29 september 2000, *NJ* 2000, 654, rov. 3.3. Bij wijze van (nieuwe) nevenvoorziening kan de rechter ook bij gezamenlijk gezag een beslissing nemen over de gewone verblijfplaats van het kind: HR 15 december 2000, *NJ* 2001, 123 m.nt. S.F.M. Wortmann. Verder blijkt weer de functie van de kortgedingrechter als restrechter, ditmaal voor het treffen van een voorziening hangende een procedure aangaande de beëindiging van gezamenlijk gezag (art. 1:253n BW) (HR 29 juni 2001, *NJ* 2002, 6 m.nt. JdB).

Naamrecht

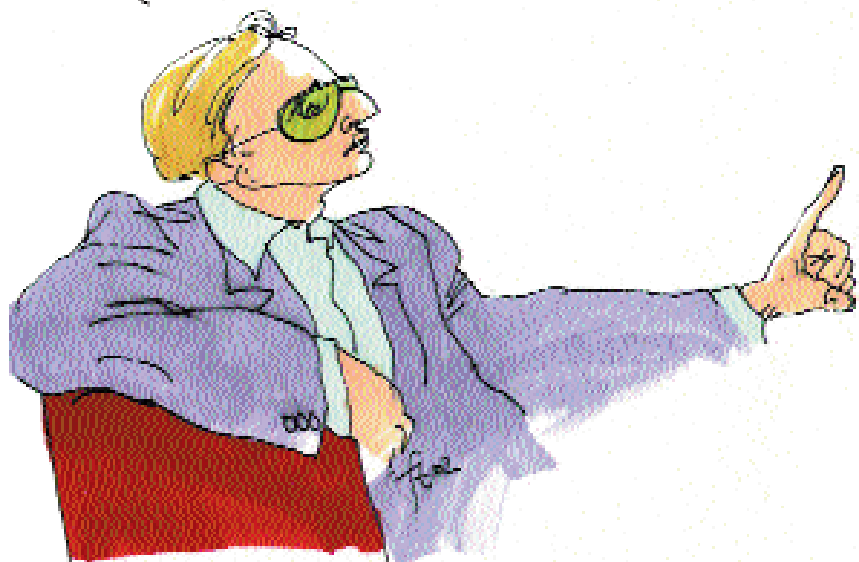
Passend in de lijn van HR 12 januari 2001, *NJ* 2001, 158 (zie Executie) is Hof Den Bosch 5 juli 2000, *NJ* 2001, 370: verzoeker is niet-ontvankelijk in een verzoek tot wijziging van geslachtsnaam omdat het vonnis van ontkenning van vaderschap nog niet in kracht van gewijsde is gegaan. Aanhouding zou overigens wellicht meer voor de hand hebben gelegen.

Internationale litispendentie bij familierecht

Nog steeds geldt dat het feit dat er in een ander land reeds een verzoek tot echtscheiding aanhangig is, er niet toe leidt dat de Nederlandse rechter zich bij een verzoek tot (neven)voorzieningen onbevoegd moet verklaren: HR 8 september 2000, *NJ* 2000, 641, rov. 3.2. Dit is slechts anders als er tussen beide landen een verdrag geldt waaruit in een dergelijk geval de onbevoegdheid volgt. Op de valreep nog over de Wet Conflictenrecht Echtscheiding HR 21 december 2001, JOL 2001, 764: rechtskeuze kan slechts voor Nederlands recht of dat van een gemeenschappelijke nationaliteit. Voorts wordt aangegeven dat 'woonplaats' in de zin van art. 814 lid 1 sub b Rv ziet op woonplaats in de zin van art. 1:10 BW en niet op feitelijke verblijfplaats.

In een geval dat de erflater de Nederlandse nationaliteit heeft, en een deel van de boedel zich in Nederland bevindt, is de Nederlandse rechter bevoegd inzake een verzoek tot het bevelen van een boedelbeschrijving; hij dient zijn bevel dan tot de *gehele* boedel uit te strekken, ook voorzover deze zich elders bevindt: HR 18 mei 2001, RvdW 2001, 105. ■

MAAR BESTE -- MIJN SITE KUNT
U TOCH MOEILYK ELDERS NOEMEN,
(MIJN SITE IS OVERAL !

Boekbespreking

Naast de Orde zouden vooral de kantoren de integriteit, althans het tuchtrecht moeten bewaken. Een onlangs verschenen proefschrift wijst uit dat kantoren dat niet goed doen. Recensent Van Daal zou graag 'als gedeformeerd advocaat problemen rond integriteit en de bewaking daarvan aan het zicht willen onttrekken' maar meent toch dat kantoren meer maatregelen moeten nemen om de integriteit te bewaken. Daarvoor biedt de studie een goed instrumentarium.

Georg van Daal
redactielid¹

Op 23 januari 2002 promoveerde Van Oostrum aan de Universiteit van Utrecht op bovenvermeld onderzoek. Ik nam het enthousiast ter hand. Van Oostrum is namelijk geen advocaat, maar bedrijfskundige van studie en journalist van beroep. Nu hij dus per definitie niet het slachtoffer is geworden van de remmingen die de beroepsgedeformeerde advocaat nu eenmaal eigen zijn, hoopte ik op nieuwe inzichten en verrassende conclusies op het toch niet onbelangrijke gebied van het advocatuurlijke beroepsethos.

Teleurstellende afpaling

Het onderzoek draait om de vragen hoe integriteit binnen een advocatenkantoor valt te organiseren en welke maatregelen advocaten nemen om ethiek te bewaken. Voorwaar belangrijke vragen. Stelling daarbij is dat de bevoorrechte positie van de advocatuur – procesvertegenwoordiging, geheimhoudingsplicht en verschoningsrecht – een relatief grote verantwoordelijkheid ten opzichte van de maatschappij meebrengt. Het onderzoek heeft geen algemene theorie opgeleverd, maar is exploratief-beschrijvend van karakter. Gepoogd is om begrip te ontwikkelen voor factoren die bij integriteitsbewaking relevant zijn.

Handhaving tuchtrecht

Geen nieuw inzicht, wel handige staalkaart

H.A.J. van Oostrum,

Toevallige Weetbaarheden; Een onderzoek naar integriteitsbewaking in advocatenkantoren, Boom Juridische Uitgevers, Den Haag 2002, ISBN 90-5454-160-1, xiv + 342 p.

Wat is die te bewaken integriteit eigenlijk? Van Oostrum doelt op de specifieke verantwoordelijkheid van de advocaat als beroepsbeoefenaar. Die – deels morele – verantwoordelijkheid hangt af van de positie die hij in een context inneemt. *Du moment* dat handelingen van een advocaat niet getuigen van professioneel verantwoordelijkheidsbesef, is er volgens Van Oostrum sprake van een misslag. Daarmee weten we overigens nog niet veel. Je hoopt dan op een heldere definitie van integriteit, maar die heb ik niet gezien. Op p. 325 geeft de samenvatting wél een definitie: 'Onder integriteit wordt de (formeel) beroepsethiek verstaan, zoals vastgelegd in de gedragsregels van de NOvA en gesancioneerd door de tuchtrechter.'

De definitie stelt mij teleur. In ieder geval blijkt daaruit dat de titel de lading van het onderzoek niet dekt. Recht, zoals vastgelegde tuchtrechtsregels, en ethiek hebben immers niets, althans weinig, met elkaar te maken. In een vlaag van genuanceerdheid zou ik nog wel willen aanhoren dat recht deels een afgeleide van ethiek is. Zodra echter iemand mij vertelt dat de tuchtrechtsregels de belichaming van ons beroepsethos zijn, neem ik beleefd afscheid. Sterker nog, ik zou de stelling aandurven dat ons tuchtrecht inclusief de handhaving daarvan aan elkaar hangt van de negentiende-eeuwse oubolligheid en grotendeels het resultaat is van het nastreven van zowel politieke correctheid als politieke doelen. Dit is echter een persoonlijk stokpaardje. Hoe dan ook, de titel zet de lezer op het verkeerde been. In plaats van 'integriteitsbewaking' had

daar moeten staan 'bewaking van de naleving van de advocatuurlijke tuchtrechtsregels'. De – teleurstellende – afpaling van het speelveld heeft wel weer het voordeel van relatieve duidelijkheid.

Onbewuste misslag

Discussies over definities daargelaten, stelt Van Oostrum terecht dat het bewaken van de integriteit van de advocatuurlijke beroepsuitoefening naast het algemene belang een eigen belang van de beroepsgroep dient. Individuele schending van de beroepsethiek zou een vorm van bedrog zijn, omdat het de algemene reputatie schendt. Die beroepsethiek, aldus Van Oostrum, staat onder druk vanwege onder andere schaalvergroting en commercialisering.

Van Oostrum onderzoekt eerst de integriteitsbewaking op het niveau van de NOvA. Immers, hoe beter deze is, des te minder is dergelijke bewaking op kantoor-niveau nodig. De kwintessens van de bewaking op Orde-niveau is zelfregulering, waarop voor de hand liggende kritiek mogelijk is. Het verbaast dan ook niet dat Van Oostrums conclusie is dat de zelfreinigende werking van de integriteitsbewaking op Orde niveau beperkt is. Dat levert hem meteen een versterking op van het fundament onder zijn premisse dat dergelijke bewaking op kantoor-niveau een noodzaak is.

Moeite heb ik met de stellingen (p. 76): 'Overtredingen van de gedragsregels zijn te beschouwen als misslagen. In de praktijk is een misslag het resultaat van een bepaalde

motivatie de regels te schenden en gelegenheid dat ook daadwerkelijk te doen. Anders gezegd is een misslag het product van motief en gelegenheid.' Dat tekent ieder die uiteindelijk tuchtrechtelijk is veroordeeld als een bewuste overtreder. Ik denk echter dat misslagen, de zeldzame extreme en overduidelijke gevallen daargelaten, meestal worden gepleegd ofwel in de overtuiging dat er van een misslag juist geen sprake is, ofwel onbewust. Wat een advocaat in zijn vele interacties met allerhande partijen bejaamt, is immers – net als 'het recht' – bij uitstek een discursieve grootheid. Wat daar ook van zij, de noodzaak tot enige bewaking van het beroepsethos lijkt op de spreekwoordelijk in te trappen open deur. Het kantoor, als organisatievorm bij uitstek van het overgrote deel van de advocatuur, doet er dus goed aan dit mede tot zijn zorg te maken, in plaats van alles aan de individuele advocaten over te laten.

Vier keer zoveel

Na een uitgebreide behandeling van integriteitsbewaking binnen professionele organisaties als onderdeel van sociale controle in

het algemeen, komt Van Oostrum in hoofdstuk 5 toe aan de integriteitsbewaking als vraagstuk binnen advocatenkantoren, met de risico's van dien. Die risico's vloeien volgens Van Oostrum voort uit de grote autonomie en gehechtheid daaraan van de professional, met als keerzijde een weerzin tegen controle, waardoor die professional zelfs binnen zijn eigen organisatie moeilijk aanspreekbaar en controleerbaar is. Voor advocaten vloeien daarnaast nog extra risico's voort uit:

- hun beroepsdeformatie, die een minimalistische, regelgerichte attitude oplevert, die het collegiaal bespreken en overdragen van beroepsethos moeilijk maakt, en
- steeds verder gaande commercialisering, waarvan een neveneffect is dat de ouderwetse loyaliteit binnen kantoren afbrokkelt.

Na een aantal modellen van integriteitsbewaking te hebben behandeld, vergelijkt Van Oostrum advocatuur, tuchtrecht en integriteitsbewaking binnen kantoren in enerzijds de Verenigde Staten en anderzijds Nederland. Uitkomst is dat de overeenkomsten de verschillen overheersen, zodat vergelijking zinvol is, met dien verstande dat in de VS als gidsland dezelfde dingen eerder gebeuren dan in Nederland. Er zijn wel wat opvallende verschillen. Zo zijn in de VS advocaten verplicht tuchtrechtelijke overtredingen door andere advocaten (kantoorgenoten daaronder begrepen) bij de externe tuchtcolleges te melden. Verder zijn er in de VS openbare registers, waarin alle tuchtrechtelijke veroordelingen van advocaten worden geregistreerd. Ten slotte vond ik het interessant te lezen dat in Nederland relatief vier maal zo vaak klachten tegen advocaten worden ingediend als in de VS.

De hoofdstukken 7 en 8 zijn de neerslag van interviews, afgenomen aan de hand van een uitgebreide vragenlijst, van – zeer – ervaren advocaten van tien kantoren in Chicago en twintig in Nederland. De vragenlijst is als Bijlage 2 in het boek opgenomen, en is op zich de moeite van het lezen

waard. Hoofdstuk 9 maakt de balans op aan de hand van twee vragen: 1.) Welke maatregelen nemen advocatenkantoren voor integriteitsbewaking, en 2.) hoe effectief zijn deze?

Boem au

Grote en middelgrote kantoren beschikken bijna allemaal over kantoorhandboeken, waarin mede beroepsethische regels zijn opgenomen. Systemen om belangenconflicten te voorkomen worden overal gehanteerd. Verder beschouwt men vooral voorbeeldgedrag van partners en informeel overleg als de middelen voor overdracht en bewaking van het beroepsethos. Soms is er een vertrouwenspersoon, in de VS is er meestal een ethische commissie. Systematische training ontbreekt, ad hoc training komt soms voor. Bij dit alles zijn de Amerikaanse kantoren, vooral onder druk van hun aansprakelijkheidsverzekeraar, een stuk verder in de formalisering, vastlegging en institutionalisering van de integriteitsbewaking. In het algemeen hanteert men echter vooral het – ruwe parafrase – 'boem au systeem', ofte wel men reageert achteraf bij gebleken misslagen, met als risico dat misslagen niet blijken.

Daarmee zijn we aangekomen bij de 'toevallige weetbaarheden' uit de titel van de studie. Interne reacties op misslagen zijn niet heftig. Van Oostrums voorzichtige conclusie is dan ook dat, gegeven het elastische karakter van de benadering, integriteitsbewaking binnen advocatenkantoren slechts beperkt effectief is. De titel van hoofdstuk 10 'Naar een systematische toetsing' geeft al aan waar Van Oostrum naar toe wil, waarbij hij gelukkig nog opmerkt dat waterdichte bewaking een illusie is. Kantoren die hun integriteitsbewaking op een hoger plan willen trekken, zouden het meest gebaat zijn bij een systeem van actieve, periodieke collegiale toetsing op basis van vastgelegde regels en procedures, met vaste instituten.

Verder vond ik interessant Van Oostrums suggestie aan de Orde om net als in de VS een openbaar register van tuchtrechtelijke veroordelingen in het leven te roepen.

Was ik na lezing nog steeds enthousiast? Nee. De studie is vast een afdoende proeve van bekwaamheid voor het verkrijgen van

Gegeven de elastische benadering is integriteitsbewaking binnen advocatenkantoren slechts beperkt effectief

de doctorsgraad. Mij verschaftte het onderzoek echter geen verrassende, verbazende of nieuwe inzichten, definities of conclusies. Ik denk dat de meeste redelijk ervaren advocaten zonder studie het grootste deel van de bevindingen correct hadden kunnen voorspellen. Desalniettemin adviseer ik ten minste cursorische lezing voor degenen die de advocatuur vanuit kantoorverband bedrijven. Hoe graag ik als gedeformeerd advocaat ook problemen rond integriteit en de bewaking daarvan aan het zicht zou willen onttrekken door flauwiteiten rond definitie(s) en regelgeving, wat mij betreft

staat als een paal boven water dat kantoren er goed aan doen zich te bezinnen op hun integriteit en het nemen van maatregelen op dat gebied. Juist daarvoor biedt de studie, vooral ook door de opgenomen vragenlijst, een goed instrumentarium. Mocht bezinning leiden tot de conclusie dat maatregelen nodig zijn, dan biedt het boek van Van Oostrum daarvoor een handige staalkaart.

Noot

¹ Redactielid sinds januari dit jaar, en advocaat bij Wouters Advocaten & Notarissen / Andersen Legal te Amstelveen

‘Geen aanleiding om gedragsregels aan te scherpen’

Advocaten wijzen elkaar pas op hun gedrag, nadat ze ‘toevallig’ hebben ontdekt dat dat gedrag niet integer is. Promovendus en bedrijfskundige Hendrik Jan van Oostrum wil daar vanaf: hij pleit voor een periodieke collegiale toetsing van de werkzaamheden. Betrokkenen uit het veld reageren.

Michel Knapen

Freelance journalist

Dr. Hendrik Jan van Oostrum, jonge doctor: ‘In mijn proefschrift heb ik onderzocht welke maatregelen twintig Nederlandse en tien Amerikaanse advocatenkantoren nemen om ‘misslagen’ te voorkomen. De meeste kleinere en middelgrote Nederlandse kantoren in mijn onderzoek hebben nauwelijks regels en procedures om de integriteit te bewaken. Verder is de handhaving daar sterk passief. De grotere Nederlandse kantoren kennen meer regels en procedures, maar ook daar is de handhaving passief. Ze hebben

soms vertrouwenspersonen of een ethische commissie. Maar de werking daarvan is afhankelijk van de vraag of advocaten er zelf contact mee opnemen. Dergelijke maatregelen bieden daarom geen soelaas voor lakse en echt kwaadwillende advocaten.

Wat opvalt is dat diverse grotere kantoren momenteel collegiale toetsing invoeren. Het doel daarvan is echter niet zozeer bewaking van de integriteit, maar het commercieel en vaktechnisch verbeteren van de dienstverlening. Het gaat dus meer om marketing dan moraal. Overigens mag je wel verwachten dat er door die toetsing ook informatie beschikbaar komt over integriteitsaspecten. Het kan dus wel als neveneffect tot een betere integriteitsbewaking leiden.

Doordat er op kantoren nauwelijks actieve handhaving plaatsvindt, komen misslagen nu in de regel bij toeval aan het licht. Om de effectiviteit van de bewaking te vergroten zou er naar mijn mening meer systematische toetsing moeten komen op kantoonniveau.

Op basis van mijn onderzoek kan ik geen uitspraak doen of het momenteel misslagen regent, wel dat het dak lek is. Overigens is het ook los van de vraag of het misslagen regent zinvol dat kantoren hiermee aan de slag gaan. De mondige burger stelt steeds

minder zomaar vertrouwen in de integriteit van zijn raadsman of juridisch adviseur. Hij zal naar verwachting in toenemende mate kantoren aanspreken of zij waarborgen hebben gecreëerd om integriteit in de beroepsuitoefening te garanderen.

Mr. Marek Guensberg, algemeen deken:

‘Dat de integriteitscontrole op kantoren gebrekkig is, sluit ik niet uit. In die zin zijn de conclusies van Van Oostrum niet heel onwaarschijnlijk. Advocaten hebben de neiging hun praktijk als een eigen domeintje te beschouwen en staan dan niet zo stil bij de integriteit van hun kantoorogenoten. Dat wordt namelijk voorondersteld.

Het boek is een signaal dat alle aandacht verdient. Het wijst erop dat we ons moeten afvragen of onze kantoorgenoot of compagnon wel integer bezig is. Wel is het zo dat Van Oostrum in zijn onderzoek voorbij gaat aan de vele controlemethodieken waarover de advocatuur al beschikt. Er zijn beroepsregels, er is een heel stelsel van verordeningen. Er is een audit in de gefinancierde rechtshulp. Ook de advocaat van de wederpartij, de rechter en de arbiter vormen een bepaalde controle op de integriteit. Er is verder sociale controle, er is tuchtrechtspraak en we kennen de Raden van Toezicht.

Foto: Thomas Schlijper

Van Oostrum: Het is riskant de integriteitsbewaking te laten afhangen van 'toevallige weetbaarheden'. Een misslag die de publiciteit haalt kan de reputatie van een kantoor enorm schaden.

Van Oostrum wil eigenlijk dat we in de kantoren meer op elkaar gaan letten. Ik zie echter geen pasklare oplossingen in het opkrikken van de mentaliteit. Intercollegiale toetsing gebeurt wel, maar misschien nog te impliciet. Hij is voorstander van het instellen van ethische commissies, maar die verschijnen er al steeds meer. Hij wil desnoods sancties opleggen, maar dat is geen nieuw geluid. En dat er een klachtenprocedure moet komen, roepen we al jaren.

Dit proefschrift geeft daarom geen aanleiding om de beroepsregels aan te scherpen. Daar werken we full time met vijftig mensen aan.

Mr. Taru Spronken, promoveerde in 2001 op een proefschrift over tuchtrechtspraak in de advocatuur: 'Het is te simpel te stellen dat het met interne procedures wel goed komt met de controle op de integriteit. Zo is er een regel die stelt dat bedragen boven de 25.000 gulden niet cash mogen worden aangenomen. Gebeurt dat toch, dan hoeft er nog geen tuchtrechtelijk ingrijpen te volgen. Het is alleen mogelijk om algemene regels te formuleren over wat wel en niet mag. De interpretatie van die regels in de praktijk kan van geval tot geval variëren. Bovendien zijn er veel verschillende meningen over wat wel en

wat niet kan. Vergelijk het met een medische behandeling: zijn er drie artsen, dan hebben ze alledrie een andere visie. Voor advocaten moet een diversiteit in aanpak ook mogelijk blijven. Die vrijheid is van belang. Wel moeten de ondergrenzen van wat nog ethisch verantwoord is worden vastgesteld. Een probleem is dat er intern, op de kantoren, onvoldoende wordt gepraat over wat kan en wat niet. Dat is van groot belang, zeker nu de uitleg van de gedragsregels voor discussie vatbaar is. Bovendien zijn de gedragsregels in civiele zaken weer net iets anders dan in strafzaken. Soms wordt een regel overtreden maar wordt toch de ratio achter de regel gediend. Het heeft dus ook geen zin om de regels aan te scherpen om zo integer gedrag te bevorderen.

Mr. Jeroen Brouwer, lid Algemene Raad, portefeuillehouder gedragsregels en tuchtrecht: 'Bij de conclusie van Van Oostrum dat er sprake is van te weinig controle op integriteit plaats ik een relativerende kanttekening. De advocaat opereert in een glazen huis. Hij heeft niet alleen te maken met zichzelf en zijn kantoorgenoten, maar ook met kritische cliënten en anderen.

Van belang vind ik zijn aanbeveling dat werkzaamheden collegiaal en periodiek

getoetst zouden moeten worden. Binnen de NOvA is daar al aandacht voor. We zijn bezig na te denken over het ontwikkelen van audits. Maar dat alles kan niet alleen door het opzetten van formele systemen. De advocaat is al zeer belast met allerlei regels, richtlijnen, verordeningen en de tuchtrechter die dit alles moet bewaken. Via de deken treedt ook zelfreiniging op. Het ontbreekt niet aan duidelijke regels over de grenzen van ethisch handelen. Er staat een stevig geraamte zodat er in formele zin geen misverstand hoeft te bestaan wat de advocaat in acht heeft te nemen. De regels hoeven dus niet aangescherpt te worden. Wel moet de *awareness* worden bevorderd.

Van van Oostrums conclusie dat de controle op integer handelen gebrekkig is, ben ik niet geschrokken. Het is erg zinnig dat hij schrijft dat commercialisering een risico vormt voor de handhaving van integriteit. In de opleiding kan daarop worden gewezen. In de beroepsopleiding worden stagiaires al overgoten met formele regels. Maar daarna is het *learning on the job*, dáár moet het bewustzijn op peil worden gehouden.'

Prof. mr. L. Quant, hoogleraar Advocatuur en lid van beoordelingscommissie van het proefschrift: 'Van Oostrums conclusie dat advocaten elkaar te weinig controleren deel ik niet. We 'controleren' inderdaad minder dan in de VS, maar daar ligt veel meer de nadruk op tegenstrijdige belangen. Omdat we in Nederland al werken met een behoorlijk hoge maatstaf, is zo'n controle hier minder nodig.

Integer gedrag is ook een kwestie van persoonlijke mentaliteit en dat vang je niet met algemene regels. Verder is beroepsmoraal gebonden aan het praktijkmodel en niet aan het ondernemingsmodel. En juist dat laatste heeft Van Oostrum als bedrijfskundige onderzocht.

Wat zijn aanbeveling, een periodieke collegiale toetsing betreft: we lopen, als het moeilijk wordt, op de kantoren al bij elkaar binnen. Dat werkt best goed. Tel daarbij op een groeiend besef van professionele ethiek, de klachtencommissies en het tuchtrecht, dan kun je stellen dat er al een stevig gebouw staat.'

Kosten van deskundigen bij toevoegingen

Geen equality of arms

In toevoegingszaken kan de verdediging deskundigen inschakelen maar de kosten daarvoor worden slechts beperkt vergoed, op basis van vaste tarieven die niet meer van deze tijd zijn. Dit gevolg van onder meer een uitspraak van het Hof Leeuwarden staat op gespannen voet met het EVRM-beginsel van equality of arms.

mr. T. van der Goot
advocaat te Leeuwarden

Onlangs besliste het Gerechtshof te Leeuwarden (Beschikking d.d. 3 oktober 2001, parketnr. 13/01) dat een verzoek ex art. 591 Sv voor een belangrijk deel diende te worden afgewezen. Het betrof een kwestie waarin door de verdediging in de hoofdzaak een deskundige (een psychiater) was ingeschakeld. Deze had een rapport opge maakt omtrent de persoon van de verdachte, welk rapport in de hoofdzaak een belangrijke rol had gespeeld.¹ De verdachte, die op basis van een toevoeging procedeerde, had de kosten voorgeschoten. De totale kosten bedroegen f 2.994 (€ 1358,62).

Het hof verwees naar de Wet tarieven in strafzaken (WTS) jo het Besluit tarieven in strafzaken (verder: het Besluit). Daarin zijn gestandaardiseerde tarieven opgenomen voor diverse categorieën getuigen en deskundigen. Art. 1, lid 1 sub Ia van het Besluit voornoemd regelt dat de vergoeding voor 'een psychiatrisch onderzoek, inclusief het opmaken van een rapport, naar gelang van de uitgebreidheid der gegeven motivering f 668 – f 861 (€ 303,13 – € 390,70)' bedraagt. Het hof wees f 750 toe en wees

het verzoek (m.u.v. de kilometerdeclaratie van de deskundige) voor het overige af.^{2 3}

Irreëel

Naar mijn mening komt deze gang van zaken in strijd met art. 6 EVRM. De verdachte wordt immers in zijn verdedigingsmogelijkheden beperkt. Onder omstandigheden kan het gevolg van de toekenning van forfaitaire vergoedingen zijn dat de verdachte noodgedwongen afziet van het inschakelen van een deskundige. In dat geval heeft hij niet overeenkomstig het bepaalde in art. 6 lid 3 sub b EVRM aanspraak kunnen maken op 'adequate facilities' voor zijn verdediging en is mitsdien het beginsel van 'equality of arms' geschon den.

Bovendien is er in Nederland geen psychiater te vinden die voor f 750 (€ 340,34) een volledig onderzoek, inclusief het opmaken van een rapport wil en/of kan verrichten.⁴ Met dergelijke werkzaamheden zijn al gauw enige uren gemoeid. De gestandaardiseerde tarieven in het Besluit geven een irreëel beeld van de werkelijke kosten van een deskundige. Overigens geldt dat niet

alleen voor een psychiater maar ook voor andere werkzaamheden in het Besluit genoemd. Zo wordt voor een 'uitwendige lijkshouwing, inclusief het opmaken van een rapport' een vergoeding van f 49,75 (€ 22,58) toegekend. Kortom, de in het Besluit genoemde tarieven zijn niet meer van deze tijd.⁵

Een optie in toevoegingszaken is het vragen van een voorschot aan de griffier op grond van art. 16, eerste lid WTS. De declaratie van de deskundige moet dan eerst ter goedkeuring bij de griffier worden ingediend waarna binnen 14 dagen nadat deze beschikking van de griffier onherroepelijk is geworden een verzoek tot betaling van een voorschot kan worden ingediend. In de eerder genoemde zaak bij het Hof in Leeuwarden zou in dat geval een voorschot van f 2.994 (€ 1358,62) zijn gevraagd.

In lid 3 van art. 16 WTS is geregeld dat dergelijke verzoeken na het eindigen van de zaak worden aangemerkt als een art. 591

toekenningsbeschikking van de griffier was echter een clause opgenomen dat, voor het geval later geen vergoeding voor de gemaakte kosten zou worden toegekend, het voorschotbedrag binnen drie maanden na het beëindigen van de zaak door de verzoeker zou moeten worden terugbetaald. Naar aanleiding daarvan deelde de verdediging het gerechtshof mede dat van verdere werkzaamheden van de deskundige werd afgezien. De financiële risico's voor de minvermogene verdachte waren gewoon te groot. In cassatie werd geklaagd dat op deze wijze art. 6 EVRM was geschonden. De Hoge Raad oordeelde echter anders: 'Door het bepaalde in art. 16, eerste en derde lid, Wet tarieven in strafzaken, in verbinding met art. 591, tweede lid, Sv is de mogelijkheid tot de inschakeling van een getuige/deskundige door een onvermogene verdachte voldoende gewaarborgd.'

De Hoge Raad ziet in de voorschotregeling en art. 591 Sv voldoende waarborgen voor verdachten met een smalle beurs om

Noten

- 1 De tekst van art. 591 lid 1 Sv geeft aan dat de 'aanwending der kosten het belang van het onderzoek heeft gediend'.
- 2 En passant werd tevens een vergoeding voor de kosten van de raadsman ter zake van het opstellen en indienen van het verzoekschrift ex art. 591 Sv en het bijwonen van een mondelinge behandeling in raadkamer afgewezen 'aangezien de wet daartoe geen aanknopingspunten biedt'. Zulks in tegenstelling tot de procedures ex art. 89 Sv en 591a Sv. Vgl. ook NVvR, Aanbeveling inzake verzoekschriften ex art. 591a Sv, Den Haag, 5 juli 2000, *Advocatenblad* 2000-19, p. 836.
- 3 Overigens zijn door ditzelfde Hof een paar maanden eerder bij beschikking d.d. 20 juni 2001 (raadkamer. 1455-01) wel de totale kosten van een door de verdediging ingeschakelde psychiater ad f 1.000 op basis van art. 591 Sv vergoed. Door het Hof is niet verwezen naar de WTS of het Besluit tarieven in strafzaken. Indien wel zou zijn verwezen naar de WTS en het Besluit zou nimmer f 1.000 kunnen worden toegewezen.
- 4 In de onderhavige zaak had de psychiater de verdachte twee maal in het HvB bezocht en was door deze deskundige een 12 pagina's tellend rapport opgemaakt.
- 5 De beschikking van de Minister van Justitie tot vaststelling van de vergoedingen in strafzaken, zoals laatstelijk gewijzigd bij beschikking d.d. 15 december 1999 (Stcrt. 1999, 248) houdt vooral een differentiatie ten aanzien van met name tolk- en vertaalkosten in, maar geen verhoging van de tarieven.
- 6 Hoge Raad 25 januari 2000, *NJ* 2000, 243.
- 7 Overigens blijft altijd de mogelijkheid bestaan getuigen of deskundigen in opdracht van de rechter of van het Openbaar Ministerie te doen oproepen. De rechter zal echter moeten toetsen of de noodzaak wel is gebleken. Dat is op voorhand niet in alle gevallen gemakkelijk aan te tonen.

Als de vaste tarieven voor deskundigen niet worden opgeheven, wordt de verdediging in toevoegingszaken achtergesteld

Sv-verzoek. Deze lijn doortrekkend betekent dit dat ook bij wege van voorschot overeenkomstig art. 16 lid 1 WTS de gestandaardiseerde tarieven van het Besluit worden gehanteerd. Het hof had dan ook niet anders kunnen besluiten dan 'slechts' f 750 (€ 340,32) als voorschot toe te kennen; de rest (in casu f 2.244) moet de (gewezen) verdachte dan maar zelf financieren.

Niet meer vast

Een en ander klemmt temeer gezien een arrest van de Hoge Raad uit 2000.⁶ In die zaak wilde de verdediging een deskundige inschakelen. Het betrof een toevoegingszaak. Door de advocaat was een voorschot op grond van de WTS gevraagd. Dit verzoek werd gehonoreerd en het voorschot werd bepaald op f 10.283,20 (€ 4666,31), gebaseerd op een begroting die de getuige-deskundige op verzoek van de raadsman had gemaakt. In de

getuigen en/of deskundigen in te schakelen. Maar doordat het Hof Leeuwarden aansluiting zoekt bij het Besluit loopt de verdachte het, soms aanzienlijke financiële risico.⁷

Het probleem van de schending van het beginsel van 'equality of arms' is deels te ondervangen door aanpassing van de tarieven van het Besluit. Het blijft echter een feit dat vaste tarieven niet aansluiten bij de praktijk, waarin het ene onderzoek nu eenmaal meer tijd (en dus meer geld) kost dan het andere. Daarom dient de koppeling met gestandaardiseerde tarieven te worden opgeheven. Alle kosten voor werkzaamheden die het belang van het onderzoek hebben gediend kunnen dan voor vergoeding in aanmerking komen, een en ander indien naar het oordeel van de rechter alle omstandigheden in aanmerking genomen gronden van billijkheid aanwezig zijn (art. 90 Sv). ■

DEE BIA

‘Werken noem ik vrije tijd’

Het adagium virtus nobilitat is vervangen door een nieuw devies: vrije tijd adelt! Maar geldt dat ook voor de advocatuur en de rechterlijke macht? Een nieuwe rubriek over de zoektocht naar het evenwicht tussen werk en vrije tijd.

Martine Goosens
freelance journalist

Mr. Wanda Oosterbroek (39), bestuursrechter bij de rechtbank in Alkmaar, getrouwd met Dirk van Arkel, verzekeringsarts. Samen hebben zij drie kinderen, Jan Willem (6), Suzan (4) en Carolien (1).

Vrijdagavond 20.30 uur, thuis bij Wanda Oosterbroek: ‘Ik word net wakker. Ik ben tijdens het voorlezen in slaap gevallen. Mijn oudste maakte mij wakker om te vragen waarom ik in zijn bed lag in plaats van in mijn eigen.

Het is leuk om kinderen te hebben en heerlijk om te werken, maar van al dat plannen, rennen en regelen word ik wel eens moe. Om alles gestructureerd te laten verlopen moet ik weken en soms maanden vooruit denken. Gelukkig ben ik goed in tijdsplanning, de cadeautjes voor Sinterklaas heb ik

in oktober al in huis. Ik heb een vierdaagse werkweek, maar door het opnemen van ouderschapsverlof werk ik nu drie dagen. Dat is niet genoeg. Naast de voornaamste werkzaamheden zoals zittingen, de voorbereiding daarvan en het schrijven van vonnissen heb ik nog veel andere bezigheden zoals de jurisprudentievergaderingen, rechtbankvergadering, het sectoroverleg, de commissievergaderingen, SSR-cursussen, deelname aan de Werkgroep Loopbaanbeleid Juridisch Middenkader en de redactie van de Maatwerkkrant. Verder wil ik binnen de rechtbank een vraagbaak zijn voor de gerechtsecretarissen en startende rechters voor wie ik, om de drempel te verlagen, mijn kamerdeur altijd openzet. Ten slotte werk ik mee aan de opbouw van de vreemdelingenkamer waar ik begin 2002 zelf ook ga starten. Kortom: ik kom tijd tekort. In de avonduren werk ik thuis verder.

Mijn leven is gejaagd, ik heb het altijd druk. Ik vind het ook belangrijk om naast mijn werk actief en betrokken te zijn. Daarom ben ik voorzitter van de oudercommissie van de crèche en de naschoolse opvang, terwijl ik ook zo nu en dan de ‘kinder-nevendiensten’ van de Gereformeerde Kerk leidt. We organiseren voor de kinderen activiteiten met thema’s die verband houden met de onderwerpen waarover de dominee preekt. Omdat er nauwelijks tijd overblijft moet ik op een aantal fronten inleveren: bij mij thuis kun je niet van de vloer eten. Ook heb ik onvoldoende tijd en fut om de krant iedere dag te lezen en besteed ik weinig aandacht aan mijn kleding.

ISANS

Foto's: United Photo De Boer

De combinatie werken, kinderen en overige bezigheden veroorzaakt een hectisch bestaan. Toch kan ik mij niet voorstellen dat ik zal stoppen met werken. Ik vind het moederschap niet levensvervullend. Werken is dat ook niet, maar als ik niet werk ga ik mopperen. Na de geboorte van de kinderen zei mijn man na een paar weken: ik geloof dat het tijd wordt dat je weer aan de slag gaat. Ik ervaar de dagen met de kinderen af en toe als stressvol. Ik ren van judo naar balletles en tijdens slaapjes van de jongste vlieg ik door de supermarkt om daarna nog even snel het huis op te ruimen voordat ik weer klaarsta bij de uitgang van de sport-school. Ik voel opluchting als ik achter mijn bureau zit, daar kom ik pas tot rust. Als ik vrij ben werk ik me uit de naad, werken noem ik vrije tijd.

Werk en privé-leven zie ik als communicerende vaten: omdat ik mijn werk boeiend en uitdagend vind kan ik goed tegen de stress die de organisatie op het thuisfront met zich meebrengt. Als ik een zware zittingsdag achter de rug heb en uitgeput thuiskom vind ik steun en nieuwe energie bij mijn man en kinderen. Mijn werk geeft mij de voldoening die ik thuis niet altijd vind. In mijn privé-leven heb ik vaak het gevoel dat ik geleefd word, terwijl ik in mijn werk veel vrijheid ervaar. Op de rechtbank word ik gewaardeerd om mijn inbreng en aanwezigheid. De kinderen uiten nauwelijks appreciatie voor de wassen die ik draai of het eten dat ik kook.

Als de organisatie spaak loopt door een ziek kind voor wie ik onvoldoende opvang heb, zit ik wel gespannen op mijn werk. Ik vraag me dan af of ik het goed doe. Op de rechtbank wordt belang gehecht aan een goede balans. Onze President heeft tegen me gezegd: ga minder werken als het teveel voor je wordt. Ik heb liever twee dagen een gezonde rechter hier dan vijf dagen een overspannen rechter thuis. Ook werkende vriendinnen met kinderen helpen me door moeilijke tijden heen. Stress hoort erbij, zeggen zij. En zo is het.' ■

Andersen-affaire dreunt door in advocatuur

Foto's: Reuters

Scipio van der Stoep: 'Er zijn nog geen cliënten die ons de wacht hebben aangezegd.'

'Uitermate vervelend' zegt partner Scipio van der Stoep van Andersen Legal Nederland als hij wordt aangesproken op de Enron-affaire. 'Maar onze business draait beter dan ooit. Er zijn nog geen cliënten die ons de wacht hebben aangezegd. Verder doe ik geen inhoudelijke mededelingen.'

Nooit eerder in de geschiedenis van de zakelijke dienstverlening lag een kantoor zo onder vuur als de accountants van Andersen in de VS. Het (laten) vernietigen van stukken over de *audit* om de eigen sporen uit te wissen, zelfs met mogelijke betrokkenheid van een *in house-lawyer* van Andersen uit Chicago zoals eind januari naar buiten kwam, plaatst de accountant publicitair direct in het beklagdenbankje. Congreslid James Greenwood zei tegen

Andersen *executive* David Duncan (foto's): 'Enron robbed the bank, Arthur Andersen provided the getaway car and they say you were at the wheel.'

Het gaat nu om twee vragen: is de lobby van Andersen richting politiek en regelgevers (SEC) sterk genoeg om het concern van de ondergang te redden? En: mocht Andersen genade krijgen, geniet het concern dan nog voldoende vertrouwen om te kunnen overleven en om hun eigen mensen te kunnen vasthouden? Naarmate de affaire uitdijt als een olievlek ziet het er somberder voor Andersen uit. Steeds vaker valt de verwachting te lezen dat het concern dit niet zal overleven.

Paul Vermeij, woordvoerder van Andersen in Nederland, is echter optimistisch: 'Er zijn eerdere crises geweest bij grote accountants. Die hebben het allemaal overleefd. Dat neemt niet weg dat ook hier iedereen geschokt is. Waar het nu op aankomt is loyaliteit.' Op de website van Andersen staan alle stappen die het concern zet om de schade te beperken bijna per dag opgesomd. 'Despite its deep regret for the disturbing actions of several of its employees on the Enron engagement, Andersen today continued to provide its candid and forthright cooperation and testimony to the congress,' zo lezen we op 24 januari.

Mocht Andersen de crisis overleven, dan toch zeker niet zonder enorme schadeclaim. Er zijn nog geen cijfers genoemd, maar insiders zijn ervan overtuigd dat de claim de macht van Andersen verre te boven zal gaan. Of de 60 tot 65 Nederlandse Andersen-partners (inclusief de 12 van Andersen Legal) dan mede-aansprakelijk zijn is niet duidelijk. Andersen kent *national* en *international partners*; het enige verschil tussen hen is dat het winstdeel van die laatste groep 'mede wordt bepaald aan de hand van de geconsolideerde resultaten van alle bij Andersen Worldwide aangesloten maatschappen' aldus Vermeij. Mondiaal zijn er 4700 Andersen partners. Scipio van der Stoep: 'We hebben in Nederland twee Andersen-maat-

(advertentie)

FIF 33
RECHERCHE- EN INFORMATIEBUREAU

Ten behoeve van de advocatuur en het bedrijfsleven.
 Voorzwaart in bedrijfsresearch in binnen- en buitenland.

- onwettig ziekte-verzuim
- dienst-/verzuimregistratie
- fraude
- overbreiding concurrentiebeding
- handelsinformatie
- privé-onderzoeken

Telefoon : 010 - 477 33 22 E-mail : info@fif33.nl
 Fax : 010 - 477 04 30 Internet : www.fif33.nl

Vraag onze brochure aan voor ons totaalpakket aan diensten.

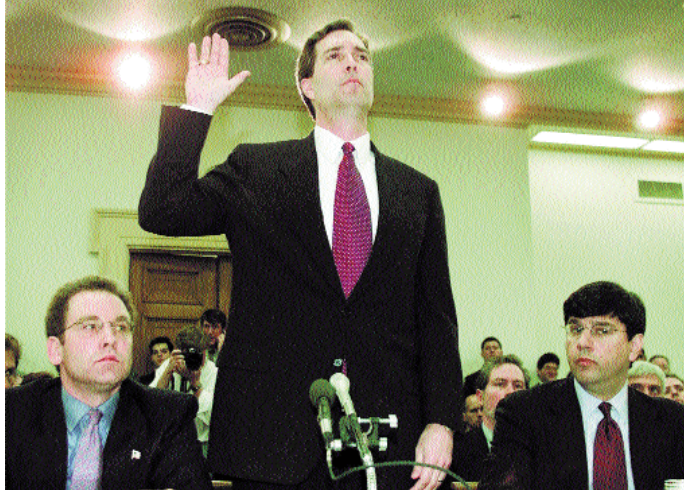
Bezoekadres : Heemstraatsingel 140, 3001 DDM Rotterdam
 Correspondentieadres : Postbus 20230, 3001 HE Rotterdam

Bent u voorlopig voorzien?
www.advocatenwerk.nl

HV&PARTNERS
 VOOR JURISTEN, VAST OF INTERIM

TEL 010 - 240 06 05

In het nieuws

Andersen executive David Duncan werd op 24 januari in de Enron-zaak verhoord door een commissie van het Amerikaanse Huis van afgevaardigden

schappen: die van de accountants en die van de advocaten en belastingadviseurs. Die zijn net als alle andere Andersen-maatschappen in de wereld aangesloten bij Andersen Worldwide, een coördinerend vehikel dat in Zwitserland is geregistreerd. Een mogelijke claim komt terecht bij de Amerikaanse accountantsmaatschap. Daar staan wij te ver vandaan om geraakt te kunnen worden.' Wishful thinking?

Andersen Legal Nederland, dat opereert onder de naam Wouters Advocaten en Notarissen, is dus op twee manieren verbonden met de accountants: de gezamenlijke aansluiting bij Andersen Worldwide en de financiële banden van de *international partners*. Door deze verbindingen zouden de Andersen-advocaten kunnen worden meegesleurd in het Amerikaanse drama.

Landwell en Steins Bisschop Meijburg & Co. laten desgevraagd weten dat zij in het geval van een fiasco bij de Amerikaanse accountants van PricewaterhouseCoopers (PwC) en KPMG in elk geval buiten schot blijven. Bas Steins Bisschop: 'Er zijn maar weinig zekerheden in het leven, maar dit is er een van.' Voor de andere twee advocaatskantoren in ons land, AKD Prinsen en Holland van Gijzen, geldt hetzelfde.

De verbondenheid van de advocaten aan de Andersen-organisatie wordt tevens tot uitdrukking gebracht in het *single brand*-beleid: waar KPMG zijn advocaten KLegal noemt en PwC Landwell, heeft Andersen dus wereldwijd gekozen voor Andersen Legal. In ons land bedient Andersen Legal/Wouters minder Nederlandse cliënten dan de andere vier advocaats: veel werk bestaat uit *referrals*

vanuit de mondiale Andersen Legal-organisatie en (in mindere mate) vanuit de Amerikaanse accountantsorganisatie. Maar het kantoor bouwde de laatste jaren hard aan de groei van de eigen Nederlandse praktijk. Andersen Legal is qua omvang (2900 advocaten) het tweede kantoor ter wereld, qua omzet (590 miljoen dollar) het tiende.

Rest de grote vraag naar het waarom. Hoe kon het zo mis gaan in een land waar accountants aan de strengste controleregels gebonden zijn die er bestaan? Hoewel alle grote accountantsfirma's hun affaires hebben gehad, lijkt Andersen extra kwetsbaar te zijn. Dit heeft vermoedelijk te maken met hun accent op jonge, vaak extreem snel groeiende klanten in nieuwe, trendy markten. Een bedrijf als Enron groeide zo explosief dat de accountants er niet meer tegenop konden controleren. Bij klassieke bedrijven als General Motors of Shell Oil zou een dergelijke gang van zaken rond de *audit* ondenkbaar zijn.

Van der Stoel: 'Voor de Nederlandse situatie klopt deze analyse in grote lijnen wel, maar voor de wereldwijde praktijk geldt dat het profiel van onze controlecliënten niet wezenlijk verschilt van dat van de andere uit de *big five*.' In ons land is Andersen de accountant van Newconomy en ook daar heeft het omstreden controletechnieken gehanteerd. De manier van boekhouden was zelf zo 'innovatief' (Maurice de Hond mocht van Andersen *te verwachten* koersstijgingen opvoeren als winst) dat econoom Eduard Bomhoff in *NRC Handelsblad* er zijn column over schreef onder de kop *bedot.com*.

Iks ging weer eens pleiten

Leo van Osch

Hij had beloofd zijn cliënte op te halen en reed nu in de vroege morgen door een buitenwijk van de stad, in het half duister zijn weg zoekend tussen gelijkvormige woningen en straten. Toen hij voorreed kwam zijn cliënte al het uit gelopen. Ze had haar weelderige vormen geperst in een vuurrood, zwaar getailleerd mantelpakje met daaronder hooggehakte, blauwe suède pumps, die afgezet waren met kleine nepdiamantjes. Het hoogblonde haar was gewatergolfd en even waande hij zich Burt Reynolds in een remake van een speelfilm met Dolly Parton.

Gordijntjes bij de burens werden opzij geschoven toen zij zich zedig naast hem zette. Onderweg naar de rechtbank ging het natuurlijk over de op handen zijnde procedure, waarin die dag een enquête was gelast. 'Als ik dees procedure verlies, dan zulde 'n aap zien neuken', was de verrassende slotsom van zijn cliënte. Hij meende niet dat het een staande uitdrukking was, maar kon zo ongeveer wel

raden wat zij ermee bedoelde. Op de rechtbank trok ze behoorlijk wat bekijks, niet in de laatste plaats van de door de wederpartij opgeroepen getuigen, allen metselaars, wier ogen bijna uit hun kassen rolden.

De rechter bleek niet al te goed zijn ingevoerd in de bouwwereld en niet bekend met de termen als lateien, rollagen en dilatatievoegen. Het kostte wat tijd voordat de eerste verklaring op papier stond, maar daarna ging gelukkig de zweep erover. De interessantste getuigen waren door de wederpartij, vertegenwoordigd door mr. Konijnenburg, niet opgeroepen. Het werd een herhaling van zetten van de vier wél verschenen getuigen. Eén ervan was behoorlijk obstinaat en keerde zich tijdens de enquête tegen hem. 'Nog vragen?' vroeg deze heel brutaal toen X het gewaagd had om een onschuldige vraag te berde te bren-

gen. 'Ik vind dit niet leuk', gaf de rechter te kennen. Mr. Konijnenburg vond het nodig om een hand op de schouder van de wat opgewonden getuige te leggen om hem tot bedaren te brengen. Afgezien van deze rimpeeling, verliep de enquête naar verwachting. X keurde de brutale getuige geen blik meer waardig, maar Dolly P had daar andere ideeën over en zei met opgeheven hoofd nadrukkelijk goedendag.

Nagestaard door de bouwvakkers verlieten ze het pand. 'Zullen we nog ergens aanleggen?' had X nog geopperd maar daar voelde zij niets voor, zodat hij haar weer afzette in de inmiddels ontwaakte buitenwijk waar postbodes hun karretjes voortduwden. Hij wist niet hoe de procedure ging aflopen. De aap zat nog in de mouw.

Orde-nieuws

Kwaliteit van Permanente Opleiding: het kaf en het koren¹

Sinds 1996 heeft de Orde van Advocaten circa 275 erkenningen verleend aan opleidingsinstellingen in het kader van de Verordening Permanente Opleiding en inmiddels bieden die instellingen jaarlijks ongeveer 3000 cursussen aan. Zoals bekend levert het volgen van een cursus aan één van deze erkende opleidingsinstellingen de advocaat, in het bezit van een stageverklaring, opleidingspunten op in het kader van de Permanente Opleiding. De Permanente Opleiding heeft verhoging van de kwaliteit van de dienstverlening tot doel. Dat doel wordt het best gediend met een cursusaanbod van hoge kwaliteit, reden voor een kwaliteitscontrole onder de erkende opleidingsinstellingen!

In het najaar van 2000 heeft de Orde aan Cedeo, een organisatie gespecialiseerd in het certificeren van bedrijfsopleidingen, opgedragen een kwaliteitsonderzoek onder de erkende instellingen uit te voeren. Doel van het onderzoek was om vast te stellen of de erkende instellingen nog voldoen aan de doelstellingen van de Verordening.

De onderzoeksresultaten, die in de zomer van 2001 beschikbaar kwamen, vormden een eerste aanzet tot de beoogde kwaliteitscontrole. Gebleken is dat circa 40 erkende instellingen niet (meer) voldeden aan de eisen van art. 4 van de Verordening. Van die instellingen is de erkenning niet verlengd. Daarnaast gaven de onderzoeksresultaten aanleiding tot verduidelijking en aanscherping van de vigerende erkenningsregeling, teneinde een opleidingsaanbod te realiseren dat beter is toegesneden op de praktijkuitoefening en de praktijkvoering door de advocaat.

In het najaar van 2001 is binnen het Bureau van de Orde een projectgroep kwaliteitsverbetering cursusbeheer PO in het leven geroepen. De eerste concrete opdracht aan de projectgroep is geweest in een nieuwe Erkenningsregeling de criteria van art. 4 Verordening nader te omlijnen en aan te scherpen. Deze opdracht is inmiddels voltooid. De Algemene Raad heeft op 14 januari 2002 de herziene erkenningsregeling, ofwel 'Erkenningsregeling opleidingsinstellingen Permanente Opleiding Advocatuur', vastgesteld. De regeling trad 1 februari jl. in werking. De tekst van de nieuwe Erkenningsregeling is inmiddels aan alle erkende opleidingsinstellingen toegezonden, nog niet erkende instellingen kunnen een exemplaar bij het Bureau van de Orde opvragen.

De volgende stap zal zijn om op basis van de nieuwe Erkenningsregeling de kwaliteit van de erkende opleidingsinstellingen en het door die instellingen aangeboden cursusaanbod nader te beoordelen en daarmee het kaf van het koren te scheiden.

Brochures

Continu geeft de Orde een groot aantal voorlichtingsbrochures uit die bestemd zijn voor particulieren en bedrijven. Ten behoeve van hun eigen voorlichting kunnen kantoren deze bestellen bij de afdeling Communicatie van de Orde.

Voor het bestellen van brochures kan het volgende bestelformulier gebruikt worden. De prijzen zijn geldig vanaf 1 januari 2002.

Rectificatie Vademecum

Bij de Raad van Toezicht Groningen is ten onrechte mr. J.D. Leerink niet vermeld. Het gaat om mr. J.D. Leerink, Portefeuillehouder Stagiaires en Opleiding; Postbus 1105, 9701 BC Groningen; Hereweg 93, 2721 AA Groningen; tel. 050-5997999, fax 050-5997944, e-mail: h.leerink@triplaw.nl.

Juristenreis Zuid-Afrika

In vervolg op de succesvolle juristenreis in 1998 organiseert de Nederlands Zuidafrikaanse Vereniging (NZAV) wederom een (studie)reis voor juristen naar Zuid-Afrika. Deze studiereis heeft plaats in de periode 15 tot en met 30 maart 2002. Op het programma staan Pretoria, Johannesburg, Bloemfontein, Kaapstad en Stellenbosch. De deelnemers verblijven bij beroepsgenoten.

Door onvoorziene omstandigheden is er nog een plek vrijgekomen voor een deelnemer. De kosten voor deze geheel verzorgde reis bedragen 1.500 Euro. Voor inlichtingen kunt u contact opnemen Maarten Storm van 's-Gravesande (tel. 026-3231249; mstormvansgravesande@hetnet.nl) of Arjan Waayer (tel. 070-5153953 (w); a.waayer@prdf.nl).

Nota van toelichting

Ingevolge het Verdrag betreffende de Europese Unie, ondertekend te Maastricht op 7 februari 1992, waarin de totstandkoming van de Europese Monetaire Unie wordt geregeld, dienen per 1 januari 2002 alle geldende bedragen in euro tegen de officiële koers zoals die per 1 januari 1999 is vastgesteld – 1 euro = f 2,20371 – te worden omgerekend.

De Europeesrechtelijke verordeningen 974/98 d.d. 3 mei 1998 (euro wordt munteenheid van alle Verdragstaten) en 1103/97 d.d. 17 juni 1997 (continuïteitsbeginsel) hebben geleid tot de wet Aanpassing van wetten in verband met de vervanging van de gulden door de euro (Aanpassingswet euro en de Veegwet euro).

Als gevolg van laatstbedoelde wet dient de wet- en regelgeving van de Nederlandse Orde van Advocaten te worden aangepast.

De overige in het Vademecum wet- en regelgeving opgenomen richtlijnen en regelingen vermelde bedragen hebben betrekking op òf salarissen c.q. vergoedingen en worden jaarlijks aangepast òf zijn in overleg met derden tot stand gekomen òf zijn niet door het College van Afgevaardigden vastgesteld en kunnen zelfstandig door de Algemene Raad worden gewijzigd.

Met de Aanpassingsverordening euro worden de guldenbedragen omgezet in euro's voor zo ver het betreft de tekst van de wet- en regelgeving zelf.

In het overzicht behorende bij art. 2, eerste lid van de Aanpassingsverordening zijn de bedragen opgenomen met verwijzing naar het desbetreffende art. van de wet- en regelgeving van de Orde.

In het overzicht behorende bij art. 2, tweede lid van de Aanpassingsverordening euro zijn de guldenbedragen opgenomen zoals vermeld in de bij de tekst behorende noten.

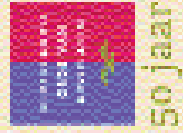
Nu de noten veelal zien op situaties in het verleden en geen zelfstandige betekenis hebben voor de periode vanaf 1 januari 2002 wordt het guldenbedrag niet vervangen door euro's, maar wordt het eurobedrag slechts ter vergelijking genoemd.

¹ Zie het Van de Deken, 'Het kaf en het koren', *Advocatenblad* 2001-10, 18 mei 2001.

BESTELFORMULIER BROCHURES

Uitgever van de brochure: een afhaalplek van het aantal pagina's en het aantal behandelingsdagen.
Alle prijzen zijn exclusief BTW en verzendkosten. Alle prijzen zijn geldig maar 1 jaar na
2005

Recommender van: Nederlandse Orde van Advocaaten, Advelling Communicatie.
Voeders 2005 4: 2500-5, 2005. *Van der Valk, P. 2005* 3: 135-136, 139.

100

1000

100

[illegible]

Verordening tot wijziging van:

I Verordening op de Beroepsaansprakelijkheid 1991

II Boekhoudverordening 1998

III Verordening op de financiële bijdrage

Het College van Afgevaardigden

van de Nederlandse Orde van Advocaten;

Overwegende,

dat ingevolge het Verdrag betreffende de Europese Unie, ondertekend te Maastricht op 7 februari 1992, waarin de totstandkoming van de Europese Monetaire Unie wordt geregeld, per 1 januari 2002 alle geldende bedragen in euro tegen de officiële koers zoals die per januari 1999 is vastgesteld, namelijk 1 euro = f 2,20371 worden omgerekend;

Gelet op

- Verordening (EG) 974/98 d.d. 3 mei 1998 (euro wordt munteenheid van alle verdragstaten)
- Verordening (EG) 1103/97 d.d. 17 juni 1997 (continuïteitsbeginsel);

- Aanpassing van wetten in verband met de vervanging van de gulden door de euro (Aanpassingswet euro);
- Aanpassing van wetten in verband met de vervanging van de gulden door de euro (Veegwet euro);

– Voorts gelet op artikel 28 van de Advocatenwet;

– Gezien het ontwerp van de Algemene Raad;

– Stelt de navolgende verordening vast:

Artikel 1

Ingevolge de methode van omrekening van grens- en drempelbedragen worden, na technische omrekening van de guldenbedragen in euro's, deze afgerond op bedragen in hele euro's.

Artikel 2

1. In de kolommen C tot en met F van de onderstaande tabel aangegeven bepalingen van de in kolom B genoemde verordeningen

Artikel 2 lid 1

A nr.	B Verordening Richtlijn Regeling	C Artikel	D lid	E onderdeel	F volzin	G huidige tekst in guldens	H nieuwe tekst in euro's
1.	Verordening op de Beroepsaansprakelijkheid 1991	3		a		1.000.000,-	453.780,-
2.	Idem	3		b		25.000,-	11.345,-
3.	Idem	3		b		10.000,-	4.538,-
4.	Idem	3		b		200.000,-	90.756,-

Artikel 2 lid 2

A nr.	B Verordening	C Artikel	D noot	E volzin	F huidige tekst in guldens	G thans in euro's
1.	Verordening op de Beroepsaansprakelijkheid 1991	3	7	eerste	500.000,-	226.890,-
2.	Idem	3	7	eerste	1.000.000,-	453.780,-
3.	Idem	3	7	zesde	1.000.000,-	453.780,-
4.	Idem	3	7	negende	1.500.000,-	680.670,-
5.	Idem	3	7	tiende	2.500.000,-	1.134.450,-
6.	Idem	3	7	elfde	5.000.000,-	2.268.900,-
7.	Idem	3	7	dertiende	1.000.000,-	453.780,-
8.	Idem	3	7	vijftiende	275,-	124,-
9.	Idem	3	7	vijftiende	900,-	408,-
10.	Idem	3	7	zestiende	1.000.000,-	453.780,-
11.	Idem	3	8	eerste	25.000,-	11.345,-
12.	Idem	3	8	eerste	10.000,-	4.538,-
13.	Idem	3	8	tweede	100.000,-	45.378,-
14.	Idem	3	8	tweede	200.000,-	90.756,-
15.	Idem	3	16	zesde	1.000.000,-	453.780,-
16.	Idem	3	16	zevende	1.000.000,-	453.780,-
17.	Boekhoudverordening	1	2	negende	5.000,-	2.269,-
18.	Idem	1	3	tweede	5.000,-	2.269,-
19.	Verordening op de financiële bijdrage	2	2	tweede	250.000,-	113.445,-

VAN DE ORDE

wordt de in kolom G opgenomen tekst telkens op 1 januari 2002, 0.00 uur vervangen door de in kolom H opgenomen tekst.

2. In de kolommen C tot en met E van de onderstaande tabel aangegeven bepalingen van de in kolom B genoemde verordeningen wordt de in kolom F opgenomen tekst telkens ter vergelijking aangevuld met de in kolom G opgenomen tekst.

Artikel 3

Indien en voorzover een handelen of nalaten of een gebeurtenis betrekking heeft op de periode vóór de inwerkingtreding van deze Verordening zijn de op dat moment vigerende guldenbedragen van toepassing.

Artikel 4

Deze Verordening kan worden aangehaald als Aanpassingsverordening euro.

Deze Verordening treedt in werking op 1 januari 2002, 0.00 uur. Tezelfdertijd worden de aanpassingen, zoals opgenomen in deze verordening, geïmplementeerd in de Wet- en regelgeving van de Nederlandse Orde van Advocaten.

Jonge Balie Breda

Het bestuur van de Jonge Balie te Breda is voor het verenigingsjaar 2002/2003 als volgt samengesteld. Mr. D.K. (Duco) Nijhuis, voorzitter; mevr. mr. K.H.P. (Kirsty) Selcraig, vice-voorzitter; mr. M.W. (Mark) van Koppen, secretaris; mr. F. (Floris) Wubbena, penningmeester; mevr. mr. C.A.F. (Linda) van Ginneken, lid; mr. G.A. (Gerrit) van der Veen, lid. Adres secretariaat: Postbus 101, 4600 AC Bergen op Zoom; tel.: 0164-211311; fax: 0164-256228; e-mail: mvkoppen@haansbeijens.nl.

Rechterlijke onafhankelijkheid in Guatemala

In Guatemala heeft lange tijd een burgeroorlog gewoed die in 1996 eindigde met een Vredesakkoord, onder auspiciën van de Verenigde Naties. Eén van de doelstellingen van het Vredesakkoord was het bevorderen van de rechtsstaat, waarin respect voor mensenrechten en gelijke toegang tot het rechtssysteem voor alle burgers centraal staan. Het bleek niet eenvoudig dit doel te bereiken. Een voorbeeld is het onderzoek naar de moord op Bisschop Juan José Gerardi Conedera, die behalve bisschop ook coördinator was van de organisatie die bekend staat als de Recuperación de la Memoria Histórica, oftewel een waarheidscommissie die zich ten doel stelde de mensenrechtenschendingen gedurende de tijd van de burgeroorlog in kaart te brengen. Twee dagen nadat Bisschop Gerardi de neerslag van zijn project, een rapport dat 55.000 mensenrechtenschendingen documenteert, presenteerde in de kathedraal van Guatemala Stad, werd hij op 26 april 1998 buiten zijn huis aangetroffen; hij was doodgeslagen.

Formeel is de onafhankelijkheid van de rechterlijke macht in Guatemala gewaarborgd. In de praktijk worden (onderzoeks)rechters en officieren van justitie die zich met een de autoriteiten onwelgevallige zaak bezighouden, bedreigd en geïntimideerd. Zo ook in het onderzoek naar de moord op bisschop Gerardi. Niet minder dan drie onderzoeksrechters stopten met hun onderzoek in deze zaak, al dan niet gevolgd door hun vlucht naar het buitenland. Uiteindelijk stelde onderzoeksrechter Flor de María García Villatoro, bijgestaan door griffier Patricia Mejía, drie hoge militairen in staat van beschuldiging. Vanaf dat moment werden zij, evenals rechter Eduardo Cojulún, die de zaak ter terechtzitting zou voorzitten, geconfronteerd met allerlei vormen van doodsdreigingen en intimidatie. Desondanks werden de drie hoge militairen bij vonnis van 8 juni 2001 veroordeeld tot 30 jaar gevangenisstraf voor hun aandeel in de buitengerechtelijke executie van Bisschop Gerardi, daarmee tevens de weg effenend voor vervolgonderzoeken naar andere personen die verdacht worden van betrokkenheid bij Bisschop Gerardi's dood. De drie hoge militairen zijn in hoger beroep gegaan.

De gerechtvaardigde vrees bestaat dat de intimidaties en doodsdreigingen, hangende het hoger beroep en het onderzoek naar betrokkenheid van anderen, alleen maar zullen toenemen. Dat dit een wissel trekt op de feitelijke onafhankelijkheid van de rechterlijke macht, moge duidelijk zijn en het bewijst eens te meer dat een juridische garantie van onafhankelijkheid wél in de praktijk moet worden gewaarborgd.

Amnesty International roept u op om een brief te schrijven naar de President van Guatemala, waarin u, als lid van de Nederlandse Orde van Advocaten, uw grote zorgen uit over deze gang van zaken. u kunt een kopie van deze brief sturen naar de President van het Guatemalteeks Hooggerechtshof, alsmede naar de Advocaat-Generaal en de Guatemalteekse Orde van Advocaten. Een voorbeeldbrief is op te vragen bij Mw Mr G.C. Bos, via telefoonnummer 070 - 390 62 60, email: bos@aanjesenschakel.nl.

Mocht u onverhoopt een reactie ontvangen, dan zou het prettig zijn als die reactie werd doorgestuurd naar Amnesty International, t.a.v. Nico Lute, postbus 1968, 1000 BZ Amsterdam.

Adressen: Lic. Alfonso Portillo Cabrera, Presidente de la República de Guatemala; 6a. Avenida 'A' 4-41, Zona 1; Ciudad de Guatemala, GUATEMALA; fax: +502 239 0090; email: mensajes@presidenteportillo.gob.gt

Lic. J. Rolando Quezada Fernández, Presidente de la Corte Suprema de Justicia; 21 Calle 7-70, Zona 1; Edificio Corte Suprema de Justicia; Ciudad de Guatemala, GUATEMALA; fax: +502 230 6028

Lic. Adolfo González Rodas, Fiscal General de la República Ministerio Público; 8a. Avenida 10-67 Zona 1; Tercer nivel; Ciudad de Guatemala, GUATEMALA; fax: +502 221 2718
Colegio de Abogados y Notarios de Guatemala; o Calle 15-46, Zona 15, 01015; Guatemala, UATEMALA; fax: +502 369 3714; email: cang@cocyt.gob.gt.

Beroepsopleiding

Uitbesteding cursusorganisatie

Vooruitlopend op de onderwijsvernieuwing heeft de Orde besloten de organisatie van de huidige VSO-cursussen en Keuzevakken lopende het jaar 2002 over te dragen aan Katholieke Universiteit Nijmegen (KUN) en OSR Juridische Opleidingen te Utrecht (OSR). Beide onderwijsinstellingen zijn reeds cursusaanbieder in de VSO. De Orde zal blijven participeren in het samenwerkingsverband met OSR en KUN. Ook blijft de Orde verantwoordelijk voor de controle op de kwaliteit van de cursussen.

De Orde cursussen zijn als volgt tussen KUN en OSR verdeeld:

KUN:

VSO Faillissementsrecht
VSO Mededingingsrecht
VSO Europees recht
VSO Onderhandelen
VSO Balansanalyse en Waardebepaling
KV Faillissementsrecht

OSR:

VSO Ontslagrecht
VSO Huurrecht
VSO Strafrecht
VSO Contracteren en redigeren
VSO Getuigenverhoor
VSO Alimentatierekenen
KV Echtscheidingsrecht
KV Arbeidsrecht

Dit najaar is met de cursusoverdracht van de VSO-cursussen gestart. Deze overdracht zal medio 2002 voltooid zijn. In de VSO-brochure voor 2002 is per VSO-cursus aangegeven welke instelling verantwoordelijk is voor welke cursus. Tevens is op te maken vanaf welke datum een cursus door KUN respectievelijk OSR zal worden georganiseerd.

Voor de Keuzevakken geldt dat de Orde nog verantwoordelijk is voor de organisatie van de Keuzevakken in 2002 met als laatste periode november 2002. OSR en KUN dragen zorg voor de organisatie vanaf de periode februari 2003.

De planning is dat er vanaf de voorjaarscyclus van maart 2003 een geïntegreerd VSO-cursusaanbod zal zijn van de huidige Keuzevakken en de VSO-cursussen. De stagiaires kunnen dan vrijelijk kiezen uit dit cursusaanbod. Het totale cursusaanbod zal worden opgenomen in de VSO-brochure.

De Orde zal het aankomende jaar de plannen in het kader van de onderwijsvernieuwing nader vormgeven. (Zie over de plannen nader: artikelen in *Advocatenblad* nrs. 2 en 20, 2001). Zoals wellicht bekend is het doel een meer op de praktijk gerichte opleiding. Voor de stagiaires wordt na hun Beroepsopleiding in de VSO nieuwe stijl (te vergelijken met de huidige Keuzevakken en VSO-cursussen) een breder en gevarieerder aanbod van cursussen samengesteld. Stagiaires krijgen ook meer vrijheid om te kiezen voor de cursussen die de stagiaires in

hun dagelijkse praktijkvoering kunnen ondersteunen. De bedoeling is uiteindelijk te komen tot een groter cursusaanbod dan nu het geval is, bestaande uit cursussen gestructureerd in 'leerlijnen' waarin scholing en bijscholing in de meest relevante rechtsgebieden wordt aangeboden van basisniveau tot specialisme. De structuur en transparantie van het totale aanbod zal worden verbeterd. Het kiezen van een cursus die past bij de ervaring en de praktijk van de advocaat wordt daarmee eenvoudiger.

Ook de rol van de Orde zal veranderen. De Orde zal zich terugtrekken uit de cursusorganisatie voor dit deel van de stage en zal deze organisatie overlaten aan erkende cursusaanbieders. De rol van de Orde verandert hiermee van uitvoerder naar architect en kwaliteitsbewaker.

Laat u inspireren!

In 2002 is het 50 jaar geleden dat de Advocatenwet tot stand kwam. Reden om terug te blikken? Natuurlijk. Maar zeker ook een goede aanleiding om eens stil te staan bij heden en toekomst van het vak. Daarom heeft de Orde een onderzoek laten uitvoeren. Dat heeft een 'staalkaart' opgeleverd van de balie anno nu. Wat doen advocaten zoal, en in welke mate? En hoe zien ze hun vak? Vragen die in deze staalkaart worden beantwoord.

En de toekomst? Bij het maken van die stap, kunt u een rol spelen. Want de Orde organiseert symposia in de vijf hofressorten over de 'staalkaart' en de implicaties daarvan voor de toekomst van het vak. Er zal flink worden gediscussieerd op basis van prikkelende toekomstscenario's.

Het beloven inspirerende middagen te worden die u de kans geven eens (veel!) verder te kijken dan de drukke dagelijkse realiteit. Daarbij doet u ongetwijfeld ideeën op voor uw persoonlijke ontwikkeling en die van uw praktijk. En u krijgt de kans om actief van gedachten te wisselen met vakgenoten die vast weer nét even andere interessante visies hebben. Kortom: een must voor advocaten met oog voor de toekomst!

Opzet en aanpak zijn zodanig, dat elke deelnemer daadwerkelijk en actief kan deelnemen aan de discussie. Er worden deel-discussies gevoerd in groepen van tien advocaten. Aan één symposium kunnen maximaal honderd advocaten deelnemen.

Prikkelende bijeenkomsten, ook in uw hofressort

De symposia vinden plaats op de volgende locaties en data en beginnen 's middags om 13.30 uur. Ze eindigen na vijven met een gezamenlijke borrel.

11 april	Amsterdam Arena
12 april	PSV stadion Eindhoven
18 april	Gelredome Arnhem
19 april	TT-circuit Assen
25 april	Feijenoord Rotterdam

U kunt zich door middel van onderstaand antwoordformulier of elektronisch via BalieNet opgeven voor het symposium in uw hofressort. Het maximale aantal deelnemers is beperkt. Bovendien zal in overleg met de dekens bij over-inschrijving erop worden toegezien dat de arrondissementen, voor zover mogelijk, evenredig vertegenwoordigd zijn. Meld u dus tijdig aan!

Schrijf u in via BalieNet of stuur het formulier naar het door de Orde ingeschakelde registratiebureau Parthen R&S, antwoordnummer 47615, 1070 VD Amsterdam. Of fax het naar 020-5727311. U krijgt uiterlijk een week voor het symposium een bevestiging van uw deelname toegestuurd met de laatste aanvullende informatie. Aan deelname zijn geen kosten verbonden, maar u verplicht zich wél op de desbetreffende middag aanwezig te zijn gezien de opzet van de discussie en de technische voorzieningen die moeten worden getroffen.

☐ De heer

☐ Mevrouw

Voorletters _____

Naam _____

Kantoor _____

Postadres _____

Postcode en plaats _____

Telefoon _____

Fax _____

Arrondissement _____

Handtekening _____

Geeft zich op voor het symposium dat wordt gehouden in het hofressort waartoe het arrondissement waar hij/zij kantoor houdt behoort, te weten het symposium:

☐ 11 april	Amsterdam Arena	☐ 19 april	TT-circuit Assen
☐ 12 april	PSV stadion Eindhoven	☐ 25 april	Feijenoord Rotterdam
☐ 18 april	Gelredome Arnhem		

Dit formulier gaarne sturen aan: Parthen R&S, Antwoordnummer 47615, 1070 VD Amsterdam
U kunt het formulier ook faxen naar: 020-5727311

Inschrijfformulier

 NEDERLANDSE
ORDE VAN
ADVOCATEN

50 jaar

Personalialia

BEËDIGD ALS ADVOCaat EN PROCUREUR

Bloemink, mw. mr. E.M., Haltestraat 62 (2042 LP) Zandvoort, tel. 023-5735403, fax 023-5735406

Eringa, mr. J.M., Welbergweg 50 (7556 PE) postbus 56 (7550 AB) Hengelo, tel. 074-2488888, fax 074-2488800, e-mail eringa@damste.nl

Hendrikse, mr. R.G., Strawinskylaan 3127 (1077 ZX) postbus 75330 (1070 AH) Amsterdam, tel. 020-5685685, fax 020-5685681

Licht, mw. mr. N.E.F., Mesdagstraat 118 (2596 XZ) Den Haag, tel. 070-3746416, fax 070-3242616

Ree, mr. F.W.J.M. van, Nassauplein 1b (2585 EA) Den Haag, tel. 070-3654822, fax 070-3624144, e-mail info@russell.nl

Wolfert, mw. mr. D.E.J., Bovenkerkerweg 85 (1187 XC) Amstelveen, tel. 0297-584584, fax 0297-584586, e-mail info@kuilenburg-advocaten.nl

Zeeuwen, mr. N.T.A., Amstelveenseweg 638 (1081 JJ) postbus 75258 (1070 AG) Amsterdam, tel. 020-5419888, fax 020-5419999, e-mail n.zeeuwen@schutgroshede.nl

PRAKTIJK NEERGELEGD

Bovens, mr. P.G.I.M. (Utrecht) 01.10.2001

Hagen-Hoyng, mw. mr. M.E. van (Rotterdam) 01.01.2002

Gils, mr. M.W.A. (Rotterdam) 20.12.2001

Kaandorp, mr. D.Th.C.J. (Alkmaar) 07-11-2001

KANTOORVERPLAATSING

Arkesteijn, mw. mr. T.: Stadhouderskade 34-35 (1017 ZD) Amsterdam, tel. 020-6383606, fax 020-6234549, e-mail straf@abma.nl

Asselbergs, mr. S.C.M.: van Overstratenlaan 18 (4611 DM) Bergen op Zoom tel. 0164-238410, e-mail asselbergs@home.nl

Bellen, mr. J.J.: Stadhouderskade 34-35 (1017 ZD) Amsterdam, tel. 020-6383606, fax 020-6234549, e-mail straf@abma.nl

Beijen, mr. J.W.P.: Stadhouderskade 34-35 (1017 ZD) Amsterdam, tel. 020-6383606, fax 020-6234549, e-mail straf@abma.nl

Bige, mw. mr. E.: Cronjéstraat 8 (6814 AH) postbus 76 (6800 AB) Arnhem, tel. 026-4465757, fax 026-4434439, e-mail bige@benvs.nl

Bluts, mr. M. de: Dublinstraat 24-26 (2713 HS) postbus 7289 (2701 AG) Zoetermeer, tel. 079-3200690, fax 079-3200691, e-mail nawijnadvocaten@hotmail.com

Boorder, mw. mr. M.R. (Amsterdam): Turfpoortstraat 66 (1411 EH) Naarden, tel. 035-6950330, fax 035-6942124, e-mail mdeboorder@dbsz.nl

Bóné, mr. A.B.G.T. van: Mathenesserlaan 266 (3021 HS) Rotterdam, tel. 010-4256010, fax 010-4256623

Bouwman, mr. G.H.H. (Uden): Hoofdstraat 84 (5481 AH) postbus 10 (5480 AA) Schijndel, tel. 073-5493970, fax 073-5478585, e-mail g.bouwman@bouwmanadvocaten.nl

Bruls-van Strien, mw. mr. I.M.A.: Bisonspoor 347 (3605 JW) Maarssenbroek, postbus 1005 (3600 BA) Maarssen, tel. 0346-550270, fax 0346-550695, e-mail bruls@dekoningsh-advocaten.nl

Eck, mw. mr. P.A.K. van: Herestraat 113 (9711 LG) postbus 7015 (9701 JA) Groningen, tel. 050-3136846, fax 050-3132930, e-mail p.a.k.vaneck@boutadvocaten.nl

Eck, mr. W.H. van: Herestraat 113 (9711 LG) postbus 7015 (9701 JA) Groningen, tel. 050-3136846, fax 050-3132930, e-mail w.h.vaneck@boutadvocaten.nl

Geus, mw. mr. M.J.: Parkstraat 31 (2514 JD) postbus 30311 (2500 GH) Den Haag, tel. 070-3538800, fax 070-3538811

Haas, mr. P.: Oostmaaslaan 71 (3063 AN) postbus 4506 (3006 AM) Rotterdam, tel. 010-8801700, fax 010-8801999

Hamer, mw. mr. M.J.: Euclideslaan 1 (3584 BL) postbus 3053 (3502 GB) Utrecht, tel. 030-2592165, fax 030-2592900, e-mail nlhamer@ey.nl

Hanneman, mw. mr. S.W.E.: van Eeghenstraat 98 (1071 GL) postbus 74654 (1070 BR) Amsterdam, tel. 020-5777700, fax 020-6719710, e-mail hanneman@hrd.nl

Hazenbos, mr. B.J. (Amsterdam): Parkstraat 31 (2514 JD) postbus 30311 (2500 GH) Den Haag, tel. 070-3538800, fax 070-3538811

Hermelink-Kramer, mw. mr. J.: Bisonspoor 347 (3605 JW) Maarssenbroek, postbus 1005 (3600 BA) Maarssen, tel. 0346-550270, fax 0346-550695, e-mail hermelink@dekoningsh-advocaten.nl

Holwerde, mw. mr. F.M.: Hemonylaan 27 (1074 BJ) Amsterdam, tel. 020-6622931, fax 020-6646186, e-mail fh@advocaten-hemony.nl

Homminga, mr. W.A.R.D.: Parkstraat 31 (2514 JD) postbus 30311 (2500 GH) Den Haag, tel. 070-3538800, fax 070-3538811

Hooijman, mw. mr. S.E.M.: Stadhouderskade 34-35 (1017 ZD) Amsterdam, tel. 020-6383606, fax 020-6234549, e-mail straf@abma.nl

Huils, mr. E. van: Bothalaan 1 (1217 JP) postbus 2383 (1200 CJ) Hilversum, tel. 035-6219941, fax 035-6216058

Jahae, mr. J.I.M.G.: Stadhouderskade 34-35 (1017 ZD) Amsterdam, tel. 020-6383606, fax 020-6234549, e-mail jjahae@abma.nl

Kap, mr. D.J.: Ubbo Emmiusingel 23 (9711 BB) postbus 1280 (9701 BG) Groningen, tel. 050-3140840, fax 050-3128112, e-mail overes.advocaten@wxs.nl

Kessels, mw. mr. A.H.A.: Hemonylaan 27 (1074 BJ) Amsterdam, tel. 020-6622931, fax 020-6646186, e-mail ak@advocaten-hemony.nl

Killan, mr. A.: Parkstraat 31 (2514 JD) postbus 30311 (2500 GH) Den Haag, tel. 070-3538800, fax 070-3538811

Koningh, mr. P.A. de: Bisonspoor 347 (3605 JW) Maarssenbroek, postbus 1005 (3600 BA) Maarssen, tel. 0346-550270, fax 0346-550695, e-mail koningh@dekoningsh-advocaten.nl

Meldingen voor deze rubriek kunnen worden doorgegeven aan: adres@advocatenorde.nl

Kuipers, mw. mr. D.P.: Parkstraat 31 (2514 JD) postbus 30311 (2500 GH) Den Haag, tel. 070-3538800, fax 070-3538811

Lee, mr. J. van der: Parkstraat 31 (2514 JD) postbus 30311 (2500 GH) Amsterdam, tel. 070-3538800, fax 070-3538811

Los-Vlasman, mw. mr. C.M.T.: Turfpoortstraat 66 (1411 EH) Naarden, tel. 035-6950330, fax 035-6942124, e-mail clos@dbsz.nl

Luijten, mr. N.A. (Purmerend): Stadhouderskade 34-35 (1017 ZD) Amsterdam, tel. 020-6383606, fax 020-6234549, e-mail kluijten@abma.nl

Maas, mr. E. (Delfzijl): van Stolbergweg 197 (9641 JE) postbus 125 (9640 AC) Veendam, tel. 0598-613872, fax 0598-623346

Meer, mr. P.J. van der: J.J. Viottastraat 42 (1071 JT) postbus 75458 (1070 AL) Amsterdam, tel. 020-3055789, fax 020-3055788, e-mail pieter.vander-meer@arendt-medemach.nl

Meijers, mr. G.: Stadhouderskade 34-35 (1017 ZD) Amsterdam, tel. 020-6383606, fax 020-6234549, e-mail gmeijers@abma.nl

Mol, mr. R.C. de: Parkstraat 31 (2514 JD) postbus 30311 (2500 GH) Den Haag, tel. 070-3538800, fax 070-3538811

Nawijn, mr. H.P.A.: Dublinstraat 24-26 (2713 HS) postbus 7289 (2701 AG) Zoetermeer, tel. 079-3200690, fax 079-3200691, mobiel 06-20968929, e-mail nawijnadvocaten@hotmail.com

Opheuzen, mw. mr. W.J.M. van (Houten): Rijndijk 19 (4033 CH) Lienden, tel. 06-20599942

Pasma, mw. Mr. M.A.: Herestraat 113 (9711 LG) postbus 7015 (9701 JA) Groningen, tel. 050-3136846, fax 050-3132930, e-mail m.a.pasma@boutadvocaten.nl

Ploegmakers, mw. mr. N.C.: Bisonspoor 347 (3605 JW) Maarssenbroek, postbus 1005 (3600 BA) Maarssen, tel. 0346-550270, fax 0346-550695, e-mail ploegmakers@dekoningsh-advocaten.nl

Pohlkamp, mr. R.P.A.: Houthaak 1b (2611 LD) Delft, tel. 015-2130184, fax 015-2133953, e-mail advozwan@hotmail.com

Pors, mr. W.E.: Parkstraat 31 (2514 JD) postbus 30311 (2500 GH) Den Haag, tel. 070-3538800, fax 070-3538811

Post, mr. R.H.L. (Amsterdam): Weena 355 (3013 AL) postbus 1507 (3000 BM) Rotterdam, tel. 010-2172000, fax 010-2172700, e-mail rpost@houthoff.nl

Rek, mr. H.L.M. (Amsterdam): Parkstraat 31 (2514 JD) postbus 30311 (2500 GH) Den Haag, tel. 070-3538800, fax 070-3538811

Schaik, mr. R.S. van (Den Haag): Dijksselhofplantsoen 16-18 (1077 BL) postbus 76729 (1070 KA) Amsterdam, tel. 020-5747474, fax 020-5747475, e-mail r.vanschik@vandiepen.com

Schle, mr. H.J.M. (Purmerend): Stadhouderskade 34-35 (1017 ZD) Amsterdam, tel. 020-6383606, fax 020-6234549, e-mail hvanschik@abma.nl

Scholtes, mr. P.M. (Maastricht): Tempelsplein 21-22 (6411 ET) postbus 608 (6400 AP) Heerlen, tel. 045-5719005, fax 045-5718172, e-mail info@thuispartners.nl

Schoots, mw. mr. M.M. (Amsterdam): Turfpoortstraat 66 (1411 EH) Naarden, tel. 035-6950330, fax 035-6942124, e-mail mschoots@dbsz.nl

Schravendijk, mr. A.O.C.A. van: Cronjéstraat 8 (6814 AH) postbus 76 (6800 AB) Arnhem, tel. 026-4465757, fax 026-4434439, e-mail van.schravendijk@benvs.nl

Schüller, mr. P.J.: Keizersgracht 560-562 (1017 EM) Amsterdam, tel. 020-6232605, fax 020-6203559, e-mail fschuller@bfkf.nl

Schutte, mr. C.B.: Parkstraat 31 (2514 JD) postbus 30311 (2500 GH) Den Haag, tel. 070-3538800, fax 070-3538811

Sigmond, mr. I.P. (Amsterdam): Akerstraat 90 (6411 HD) postbus 686 (6400 AR) Heerlen, tel. 045-4009591, fax 045-4009262, e-mail spera-advocaten@cuci.nl

Sint Truiden, mr. M.Ph. van (New York USA): Prinses Irenestraat 59 (1077 WV) postbus 7113 (1007 JC) Amsterdam, tel. 020-5414646, fax 020-6612827, e-mail st@nautadutilh.com

Smink, mr. A.G. (Hoogeveen): Burgemeester Van Roijensingel 2 (8011 CS) postbus 1036 (8001 BA) Zwolle, tel. 038-4280077, fax 038-4218573, e-mail agsmink@benthem-gratama.nl

Smit, mr. A.J.: Stadhouderskade 34-35 (1017 ZD) Amsterdam, tel. 020-6383606, fax 020-6234549, e-mail straf@abma.nl

Smit, mw. mr. B.: Koningslaan 60 (1075 AG) postbus 70091 (1007 KB) Amsterdam, tel. 020-6645111, fax 020-6620470, e-mail info@fortadvocaten.nl

Swennenhuis, mw. mr. B.A.A.: Parkstraat 31 (2514 JD) postbus 30311 (2500 GH) Den Haag, tel. 070-3538800, fax 070-3538811

Swier, mr. B.: Prinsengracht 708 (1017 LA) Amsterdam, tel. 020-6223077, fax 020-4206031

Toxopeus, mw. mr. O.J.C. (Paterswolde): van Stolbergweg 197 (9641 JE) postbus 125 (9640 AC) Veendam, tel. 0598-613872, fax 0598-623346

Truijens, mr. A.M.: Jansweg 42f (2011 KN) postbus 9656 (2003 LR) Haarlem, tel. 023-5514566, fax 023-5514567

Veldman, mr. M.: Prinsengracht 708 (1017 LA) Amsterdam, tel. 020-6223077, fax 020-4206031

Vink, mr. B.A.: Prinsengracht 708 (1017 LA) Amsterdam, tel. 020-6223077, fax 020-4206031

Vos, mw. mr. P.M. (Amsterdam): Parkstraat 31 (2514 JD) postbus 30311 (2500 GH) Den Haag, tel. 070-3538800, fax 070-3538811

Vreeburg, mr. mw. N.D.: Parkstraat 31 (2514 JD) postbus 30311 (2500 GH) Den Haag, tel. 070-3538800, fax 070-3538811

Zon, mw. mr. M.A. (Rotterdam): Turfpoortstraat 66 (1411 EH) Naarden, tel. 035-6950330, fax 035-6942124, e-mail mzon@dbsz.nl

NIEUW KANTOOR/ASSOCIATIE

Bige & Van Schravendijk Advocaten (Mrs. E. Bige en A.O.C.A. van Schravendijk) Cronjéstraat 8 (6814 BH) postbus 76 (6800 AB) Arnhem, tel. 026-4465757, fax 026-4434439

VAN DE ORDE

De Boorder, Schoots en Zon (mrs. M.R. de Boorder, C.M.Th. Los-Vlasman, M.M. Schoots en M.A. Zon) Turfpoortstraat 66 (1411 EH) Naarden, tel. 035-6950330, fax 035-6942124

De Konink Advocaten (mrs. Ph.A. de Konink, J. Hermelink-Kramer, I.M.A. Bruls-van Strien en N.C. Ploegmakers **NIB Capital Bank NV** (mrs. E.A.D. Neervoort en M. Deinum) Carnegieplein 4 (2517 KJ) postbus 380 (2501 BH) Den Haag, tel. 070-3425265
Withaar (mr. J. Withaar) Ringbaan Oost 116f (5013 CD) postbus 9084 (5000 HB) Tilburg, tel. 013-5441785, fax 013-5430837, e-mail withaar.consultancy@wxs.nl

MEDEVESTIGING

Abma Van Eeuwijk te Purmeren is medegevestigd in Amsterdam: Stadhouderskade 34-35 (1017 ZD) Amsterdam, tel. 020-6383606, fax 020-6234549, e-mail straf@abma.nl
Van Ewijk & Van de Wouw advocaten te Den Bosch is medegevestigd in Oss: Wethouder van Eschstraat 177 (5342 AV) postbus 424 (5340 AK) Oss, tel. 0412-693131, fax 0412-693130

Pellicaan c.s. Advocaten te Amsterdam is medegevestigd in Rotterdam: Calandstraat 41 (3016 CA) postbus 23123 (3001 KC) Rotterdam, tel. 010-2771610, fax 010-4366913, e-mail pellicaan.rotterdam@mazars.nl

NAAMSWIJZIGING

Van den Biesen Advocaten te Amsterdam thans: **Böhler Franken Koppe De Feijter advocaten**
Van Ginneken Schute & Haans te Bergen op Zoom thans: **Haans.Beijlens Advocaten**
Vreijling & Beijlens Advocaten en Notarissen te Roosendaal thans: **Haans.Beijlens Advocaten**
Tuin, Scholtens & De Hek te Emmeloord thans: **Scholtens Advocaten**
Schravenmade & De Konink te Maarssen thans: **Schravenmade & Partners**
Advocatenkantoor Snoek te Harmelen thans: **Snoek De Jong Advocaten**
Van der Spoel Heerema De Jong Advocaten te Utrecht thans: **Snoek De Jong Advocaten**
Spera & Lie Advocaten te Heerlen thans: **Spera Lie & Sigmond Advocaten**
Van der Toorn & Ligtelijn Advocaten te Roermond thans: **van der Toorn Advocaten**

Van Zalingen, Stuiver & de Beijer te Nijkerk thans: **Advocatenkantoor van Zalingen**

BEZOEKADRES/POSTBUS/
TEL./FAX/E-MAIL

Böhler Franken Koppe De Feijter advocaten te Amsterdam: amsterlaw@bpb.nl
Korlaar advocaten van te Hedel: Kerkstraat 10 (5331 CE) Kerkdriel (gem.Maasdriel), tel. 0418-644744, e-mail van_korlaar@wxs.nl
Mens en Wisselink van te Rotterdam: Postbus 2700 (3000 CS) Rotterdam
Oppen, mr. Ch.L. van te Heerlen: St. Pieterstraat 74 (6211 JP) Maasstricht, tel. 043-3213695
Schravenmade & Partners te Maarssen: Postbus 1179 (3600 BD) Maarssen
Snoek De Jong Advocaten te Harmelen: Stadhoudershof 59 (3481 HW) Harmelen, postbus 211 (3500 AE) Utrecht, tel. 0348-408666, fax 0348-2380799
Spere Lie & Sigmond Advocaten te Heerlen: Akerstraat 90 (6411 HD) Heerlen
Toorn advocaten van der te Roermond: Willem II Singel 72a (6041 HV) Roermond
Advocatenkantoor van Zalingen te Nijkerk: vanzalingen@vzsdz.demon.nl

RECTIFICATIE

De gegevens van de heer mr. D.T.G.J. Kaandorp zijn ongewijzigd:
Kaandorp, mr. D.T.G.J. (Amsterdam): Burgerweeshuispad 301 (1076 HR) Postbus 75084 (1070 AB) Amsterdam, Tel. 020-5771771, fax 020-5771775 e-mail dtgikaandorp@dbbw.nl
In het vademecum 2002 is het onjuiste telefoon/faxnummer van **mw. mr. E.J.M. Zomer-van den Berg** vermeld. De juiste gegevens zijn: **tel. 0168-486166, fax 0168-486144**

Literatuur

mr. Th.L. Bellekom e.a.

Compendium staatsrecht

Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2001
368 p. € 39,75
ISBN 90 268 3794 1

Bouwbesluit

Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2001
308 p. € 26,50
ISBN 90 268 3772 0

A.G. Bregman en D.A. Lubach

Van wonen naar bouwen

Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2001
192 p. € 29,50
ISBN 90 268 3899 9

J.H.M. Erp en C.J.C.F. Fijnaut

European Union Cas Law as a source of European Private Law

Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2001
144 p. € 24,96
ISBN 90 268 3903 0

R.E. van Esch

Pecunia electronica non olet

Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2001
60 p. € 11,34
ISBN 90 268 3877 8

mr. R. Feunekes

Risicoverzwaring bij schadeverzekeringen

Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2001
€ 34,03
ISBN 90 271 53809

mr. drs. M.L. Hendrikse

Eigen schuld, bereddingsplicht en medewerkingsplicht in het schadeverzekeringsrecht

Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2001
€ 34,03
ISBN 90 271 53310

A.R. Hartmann en E.J.V. Pols

Corruptie: van taboe naar sociale verandering

Gouda Quint Deventer 2001
114 p. € 29,50
ISBN 90 387 0872 6

prof. mr. W.G. Huijgen en mr. A.J.H. Pleysier

De wetgeving op het notariatsambt

Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2001
€ 38,57
ISBN 90 268 3886 7

C.E.C. Jansen

Totstandkoming en inhoud van design & construct contracten voor complexe infrastructurele projecten

Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2001
324 p. € 32,90
ISBN 90 268 3855 7

prof. mr. J.G.C. Kamphuisen

De gevolgen van ongeregeld gedrag in het verzekeringsrecht

Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2001
€ 25
ISBN 90 271 5375 2

prof. mr. F.M. Noordam

Hoofdzaken sociale zekerheidsrecht

Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2001
€ 16,90
ISBN 90 26837607

M.E. Smidt-Adank en E.Ch. Welmerink

De curator (on)zeker?

Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2001
76 p. € 17,92
ISBN 90 268 3879 4

prof. mr. P.A. Stein en mr. A.S. Rueb

Compendium nieuw burgerlijk procesrecht

Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2001
416 p. € 40
ISBN 90 268 38077

Mr. F.O.W. Voogelaar e.a.

Competition Law in the EU, Volume II

Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2001
1156 p. € 130,46
ISBN 90 271 5311 6

B. Westerbrink

Wetgeving e-business

Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2001
400 p. € 47,50
ISBN 90 268 3746 1

prof. mr. S.F.M. Wortmann en mr. J. van Duijvendijk-Brand

Compendium personen-en familierecht

Kluwer Juridische Uitgevers Deventer 2001
332 p. € 36,75
ISBN 90 268 3791

Disciplinaire

Publicatie in deze rubriek geschiedt door de Commissie Disciplinaire Rechtspraak,

bestaande uit mr. A.G. Beets, mr. J.C.P. Ekering, mr. H.J.A. Knijff, mr. I.E.M. Sutorius mr. G.J. Kemper en mr. C.H.B. Winters.

Tegengestelde belangen

Optreden bij tegengestelde belangen.

- Advocatenwet art. 46 (2.4.2. tegenstrijdige belangen van verschillende cliënten)
- Gedragsregel 7 lid 1

Hof van Discipline 12 januari 2001, nr. 3022

(mrs. Fransen, Du Perron, Krans, Sterk en Meulemans)

Raad van Discipline 's-Hertogenbosch 30 augustus 1999

(mrs. Mertens-Steeghs, Lucassen, Van der Eerden, Poelman en De Bont)

Feiten

Mr. X behartigt de belangen van klagster in verband met een vordering tot verbreking van de samenwoning. Mevrouw B. wendt zich tot mr. X met het verzoek haar te willen bijstaan in haar echtscheidingsprocedure. Daarna blijkt dat Z., de ex-partner van klagster een relatie is aangegaan met mevrouw A en de ex-partner van mevrouw A een relatie met klagster. Mr. X is van mening dat hij voor zowel klagster als mevrouw A kan blijven optreden en bespreekt dat met ieder van hen. Later ontstaan er problemen wanneer mevrouw A een verklaring aflegt ten gunste van de ex-partner van de klagster. Daarop besluit mr. X, die deze ontwikkeling niet voorzienbaar achtte, zijn opdracht van klagster neer te leggen.

Beoordeling van de raad

Als niet, althans onvoldoende, weersproken staat vast, dat mr. X, toen hem bekend werd dat mevrouw A een relatie had met de ex-partner van klagster, dit aspect zowel met klagster als met mevrouw A heeft besproken. Van wie dat gesprek is uitgegaan is voor de beoordeling van dit onderdeel van de klacht van geen belang. De raad is van oordeel dat mr. X op dat moment had moeten besluiten om noch voor klagster, noch voor mevrouw A verder op te treden. Mr. X had immers moeten voorzien dat de belangen van deze partijen tegenstrijdig waren geworden, althans een daarop uitlopende ontwikkeling aannemelijk kon zijn. Die ontwikkeling heeft zich ook voorgedaan doordat mevrouw A een bepaalde verklaring aflegde ten gunste van de ex-partner van klagster. Het gevolg hiervan was dat mr. X zijn opdracht in een later stadium moest neerleggen, hetgeen klagster als ontijdig heeft ervaren.

Volgt

Gegrondbevinding van dit onderdeel van de klacht met oplegging van de maatregel van een enkele waarschuwing.

Overwegingen van het hof

De raad heeft geoordeeld dat mr. X, toen hem bekend werd dat mevrouw A een relatie had (gekregen) met Z., had moeten besluiten om noch voor klagster, noch voor mevrouw A verder op te

treden. Wat er zij van de aan dit oordeel ten grondslag gelegde motivering, het hof acht het oordeel juist.

Immers, door een relatie was er tussen mevrouw A en Z. een zekere mate van vereenzelviging en van gemeenschappelijk belang ontstaan, emotioneel en materieel, met als gevolg dat tussen klagster en mevrouw A tegenstrijdigheid van belangen was ontstaan, nu mr. X voor klagster diende op te treden tegen Z.

Eigenmachtig optreden met toevertrouwde gelden

Een eigenmachtig optreden terzake van aan een advocaat toevertrouwde gelden moet als onacceptabel en schadelijk voor het vertrouwen in de advocatuur worden aangemerkt.

- Advocatenwet art. 46 (1.4.3.1 financiële verhouding, 4.3 financieel belanghebbenden),
- Advocatenwet, art. 48b

Raad van Discipline 's-Hertogenbosch 22 januari 2001

(mrs. Bleeker, Kneepkens, De Bont, Van Dooren en Van der Eerden)

Feiten

Mr. X, optredend voor A, heeft van de tegenpartij B, de klager, een bedrag van f 80.000,00 op zijn derdengeldrekening ontvangen. B had daarbij bedongen dat dit geld onder mr. X zou blijven totdat A en B hem schriftelijk zouden hebben meegedeeld dat het geschil dat de aanleiding was tot het conflict, was geschikt. Op 2 december 1999 vond ten kantore van mr. X een bespreking met A en B plaats. Deze bespreking leidde niet tot een schikking. Bij brief van eveneens 2 december 1999 deed B nog nadere voorstellen, maar ook op basis van die voorstellen kon geen schikking worden bereikt. In februari 2000 ontdekte B dat mr. X op enig moment na de bespreking van 2 december 1999 het bedrag van f 80.000,00 aan A had doorbetaald.

Raad van Discipline

De tussen B en mr. X gemaakte afspraak luidde expliciet dat mr. X slechts aan A mocht doorbetalen na schriftelijke toestemming van de klager. Ook in het geval mr. X meende in het gesprek van 2 december 1999 van de klager begrepen te hebben dat hij aan zijn cliënt mocht doorbetalen – even daargelaten of hij dat ook nog mocht menen na ontvangst van de brief van de klager van eveneens 2 december 1999 – had mr. X ook in dat geval eerst schriftelijk bij de klager dienen te verifiëren of hij daadwerkelijk aan A kon doorbetalen.

Inzake financiële kwesties dient de advocaat uiterste zorgvuldigheid te betrachten. Een eigenmachtig optreden terzake van de hem toevertrouwde gelden moet als onacceptabel en schadelijk voor het vertrouwen in de advocatuur worden aangemerkt. De klager heeft terecht opgemerkt dat hij er op moet kunnen vertrouwen dat een advocaat de met hem gemaakte afspraken nakomt, ook als hij de advocaat van de wederpartij is.

Alle disciplinaire beslissingen die sinds 1986 in het *Advocatenblad* zijn gepubliceerd zijn ook te vinden

op www.advocatenorde.nl en *BalieNet*

De klager heeft tevens verzocht om mr. X te verplichten om het bedrag van f 80.000,00 aan de klager terug te betalen. Op basis van het gestelde in artikel 48b Advocatenwet ziet de raad daartoe geen mogelijkheid. Weliswaar voorziet de wettekst in de mogelijkheid tot het opleggen van de bijzondere voorwaarde dat de betrokken advocaat de door zijn gedraging veroorzaakte schade geheel of gedeeltelijk binnen een te stellen proeftijd vergoedt, maar een dergelijke voorwaarde heeft bij de maatregelen van waarschuwing en berisping geen of onvoldoende materiële betekenis. Bovendien is de raad niet in staat vast te stellen wat de omvang is van de door mr. X aan de klager toegebrachte schade, hoewel ook die eis in de wettekst besloten ligt om de gevraagde voorwaarde tot vergoeding in schade te kunnen opleggen.

Een en ander laat onverlet dat het mr. X zou passen, gelet op de duidelijk met de klager gemaakte afspraak en zijn onzorgvuldig handelen in strijd met die afspraak, om het door de klager aan hem betaalde bedrag aan de klager terug te betalen.

De raad verklaart de klacht gegrond en legt mr. X de maatregel op van berisping.

Noot

Deze beslissing laat nog eens zien hoe onbevredigend het tuchtrecht af en toe voor klager werkt. Die tuchtrechter is niet geëquipeerd voor het vaststellen van schadevergoedingen maar wat was er tegen geweest om in een geval als dit te bepalen dat de advocaat (tenminste) alsnog moet doen wat hij moest doen, nl. het bedrag terugbetalen aan de klager zodra duidelijk was dat geen schikking was bereikt die door de klager bevestigd werd? Het heeft inderdaad weinig zin om die voorwaarde te verbinden aan een waarschuwing of berisping. Maar als mr. X niet ter zitting zou hebben willen verklaren dat hij het bedrag zou terugbetalen als de Raad van Discipline dat juist zou vinden, zou de raad hem dan niet een voorwaardelijke schorsing, als stok achter de deur, hebben kunnen opleggen?

Nu is de klager genoodzaakt zich weer apart tot de gewone rechter te wenden, met extra kosten. (E)

Ontoelaatbaar eigenbelang

Advocaat schept op onaanvaardbare wijze een eigen financieel belang bij het veiligstellen van een vermogen en schept een potentieel belangenconflict tussen hemzelf en zijn cliënt(en).

Ontoelaatbare vertraging bij het terugbetalen van door de advocaat in dat kader geleend geld.

Ook indien een deken, op grond van de hem in artikel 46f lid 1 Advocatenwet gegeven bevoegdheid, een bezwaar ter kennis van de raad brengt, dient deze kennisgeving een duidelijke omschrijving te bevatten van hetgeen de betrokken advocaat wordt verweten, zodat deze zich behoorlijk daartegen kan verweren.

- Advocatenwet art. 46 (1.4.2.traagheid, 1.4.3.1. financiële verhouding) en art. 46f lid 1
- Gedragsregels 1, 5 en 23

Hof van Discipline 26 januari 2001, nr. 3236

(mrs. Van Erp Taalman Kip-Nieuwenkamp, Van Delden, Du Perron, Van Voorst van Beest en Vermeulen)

Raad van Discipline 's-Gravenhage 26 juni 2000

(mrs. Van Boven, Brouwer, Van den Dries, Hengeveld en Vermeulen)

Feiten

(1) In 1997 wendde A (hierna: de moeder) zich tot mr. X in verband met problemen met de Raad voor de Kinderbescherming over haar beheer van het vermogen van haar zoon. In 1982 kwam uit een nalatenschap een bedrag van f 100.000 voor de inmiddels meerderjarige, maar aan drugs verslaafde, zoon. Tussen mr. X en de moeder werd toen overeengekomen - kennelijk ook met instemming van de zoon - dat mr. X dit geld - bij wege van wat hij een 'beschermingsbewind' noemt - onder zijn berusting nam en dat hij dit geld leende tegen een rente van 10% per jaar. Deze rente werd omstreeks 1993 op de marktrente gesteld. Mr. X loste op de lening af. Vanaf 1994 heeft de moeder ook haar eigen spaargelden aan mr. X beleend. Begin 1996 verstrekte de zoon een algehele volmacht aan mr. X. Kort daarna kwam uit een tweede nalatenschap voor de zoon opnieuw een bedrag van f 100.000 vrij, dat eveneens aan mr. X in beheer werd gegeven en door hem werd geleend. Nadat gedurende ongeveer een jaar tussen mr. X en de moeder overleg had plaatsgevonden over terugbetaling van het van de zoon geleende bedrag, verstrekte de zoon in maart 1998 bij notariële akte een algehele volmacht aan zijn moeder en trok hij de eerder aan mr. X verleende volmacht in. De akte werd bij brief van 18 maart 1998 door de moeder aan mr. X toegezonden. De moeder verzocht mr. X daarbij tevens om aan haar mee te delen wanneer hij het in beheer gegeven kapitaal van haar zoon aan haar zou overmaken en zij deelde mee een spoedige afhandeling op prijs te stellen. Mr. X voldeed niet aan het verzoek.

(2) Op 22 juli 1998 vervoegde de moeder zich op het deken-spreekuur, dat toen werd gehouden door een lid van de Raad van Toezicht, met een klacht over mr. X. De klacht luidde dat mr. X een som geld, toebehorend aan de (al vele jaren verslaafde) zoon had ontvangen 'ter bewaring, ter leen', zoals mr. X dat zelf had genoemd en dat mr. X het bedrag dat hij nog onder zich had, f 112.000, ondanks verschillende verzoeken niet terugbetaalde.

In overleg met het lid van de Raad van Toezicht wendde de moeder zich allereerst tot een advocaat om te trachten het geld van haar zoon terug te krijgen. Deze advocaat schreef mr. X hierover voor het eerst op 21 augustus 1998; de laatste brief van de advocaat aan mr. X dateert van 23 april 1999. De correspondentie leidde echter niet tot resultaat, waarop de moeder verzocht om haar klacht tegen mr. X in behandeling te nemen.

Op 30 juni 1999 verzocht een stafmedewerker namens de deken aan mr. X om te reageren op de klacht van de moeder. Mr.

Disciplinaire

X reageerde inhoudelijk bij brief van 31 augustus 1999. Op 12 oktober 1999 werd een bespreking gehouden op het bureau van de orde tussen de moeder, mr. X, de deken en de stafmedewerker. Hierbij werd onder meer afgesproken dat mr. X het bedrag van f 112.000 binnen één maand zou terugbetalen. Mr. X heeft daaraan voldaan. Daarna heeft mr. X de verschuldigde rente voldaan.

Aan het slot van die bespreking deelde de deken aan mr. X – buiten aanwezigheid van de moeder – mee, dat hij de handelwijze van mr. X klachtwaardig achtte en dat hij zich zou beraden, mede in overleg met de Raad van Toezicht, over te nemen stappen.

(3) De deken heeft het bezwaar tegen mr. X bij brief van 2 december 1999 ter kennis van de raad gebracht, zonder in die brief de inhoud daarvan nader te omschrijven. De bij die brief gevoegde ‘Samenvatting’ luidt, voor zover van belang voor de vaststelling van het bezwaar, als hierboven onder (2) weergegeven.

Overwegingen van de raad

Mr. X heeft zich door de moeder jarenlang geld laten uitlenen dat toebehoorde aan haar meerderjarige drugsverslaafde zoon. Deze stond niet onder curatele en mr. X beschikte pas vanaf 29 januari 1996 over een algehele volmacht van de zoon. Voorts heeft mr. X een constructie bedacht met betrekking tot de waardering van het huis van de zoon, waardoor het voor deze mogelijk was een bijstandsuitkering te ontvangen. In deze constructie werd de waarde van het huis kunstmatig laag gehouden, terwijl mr. X wist dat zoon gelet op de daarvoor geldende criteria niet aanmerking kwam voor een bijstandsuitkering nu zijn spaargeld – dat inmiddels door mr. X was belegd in langlopende octrooiprojecten – de daarvoor gestelde wettelijke norm overschreed. Mr. X heeft op deze wijze meegewerkt aan steunfraude.

Mr. X heeft meegewerkt aan een leningsconstructie waarbij de moeder haar gelden niet bij de bank doch aan mr. X te leen gaf tegen een afgesproken rentepercentage zodat zij de rente op deze manier niet aan de fiscus hoefde te verantwoorden. Op deze wijze heeft mr. X tevens meegewerkt aan belastingontduiking.

Tevens is gebleken dat mr. X, ondanks de reeds bij brief van 18 maart 1998 overgelegde volmacht van de zoon aan de moeder, pas eind november 1999 en derhalve ruim 1,5 jaar later het gevorderde bedrag heeft terugbetaald.

Mr. X heeft door het ter leen aannemen van gelden, die hij ter bewaring ten behoeve van de zoon onder zich had, een eigen belang gediend met het daaraan inherente risico voor de zoon dat mr. X te enige tijd niet in staat zou blijken het ter leen ontvangen terug te betalen. Aldus heeft mr. X de mogelijkheid van tegenstrijdige belangen in het leven geroepen en de belangen van de zoon onvoldoende behartigd, hetgeen als onbetamelijk is aan te merken.

Een advocaat dient ervoor te waken op enige wijze betrokken te raken bij onwettige activiteiten. Mr. X heeft door mee te werken aan belastingontduiking en steunfraude niet gehandeld zoals een behoorlijk advocaat betaamt, waardoor het vertrouwen in de advocatuur ernstig is geschaad. Dat één en ander op uitdrukkelijk verzoek geschiedde van zijn cliënte, de moeder, doet hieraan niet af, gelet op de zelfstandige verantwoordelijkheid van een advocaat.

Voorts had mr. X ook onmiddellijk de door de moeder gevorderde bedragen terug dienen te betalen. Ook op dit punt heeft mr. X niet als een behoorlijk advocaat gehandeld.

De raad verklaart de klacht gegrond en legt aan mr. X een schorsing op van twee maanden.

Overwegingen van het hof

In de beroepen beslissing heeft de raad onder het hoofd ‘Inhoud van de klacht’ vastgesteld: Het bezwaar houdt in dat de handelwijze van verweerder met betrekking tot het geld dat hij ‘ter bewaring en ter leen’ heeft ontvangen en dat toebehoort aan de zoon onbetamelijk is. In het vervolg van zijn beslissing heeft de raad evenwel de weergave van de feiten en zijn beoordeling niet beperkt tot de handelwijze van mr. X met betrekking tot het onder zich nemen en terugbetalen van de gelden van de zoon, maar tevens als onderwerp van het bezwaar aangemerkt en beoordeeld de handelwijze van mr. X met betrekking tot andere vermogensbestanddelen van de zoon en tot vermogensbestanddelen van de moeder. Daardoor heeft de raad miskend dat ook indien een deken, op grond van de hem in artikel 46f lid 1 Advocatenwet gegeven bevoegdheid, een bezwaar ter kennis van de raad brengt, deze kennisgeving een duidelijke omschrijving dient te bevatten van hetgeen de betrokken advocaat wordt verweten, opdat de betrokken advocaat zich behoorlijk daartegen kan verweren en niet, zoals mr. X in zijn beroepschrift heeft aangevoerd, pas uit de beslissing van de raad kan opmaken tegen welk bezwaar hij zich had te weren. Het hof zal daarom de beslissing van de raad vernietigen en, op grond van hetgeen in de ‘Samenvatting’ van de deken is vermeld, het bezwaar aldus verstaan dat dit betreft het door mr. X onder zich nemen van het geld van de zoon en de terugbetaling daarvan.

De moeder heeft zich destijds, in verband met de al genoemde problemen met de Raad voor de Kinderbescherming, tot mr. X gewend in diens hoedanigheid van advocaat. Alle tot het dossier behorende correspondentie van mr. X met de moeder is gevoerd op het postpapier van het advocatenkantoor van mr. X. Nadat de moeder het geld van de zoon had opgevraagd, heeft mr. X aanspraak gemaakt op een, op het geld van de zoon in te houden, vergoeding voor zijn werkzaamheden. In een brief aan de moeder heeft mr. X voorts aangevoerd dat hij gedurende 20 jaar haar vaste (juridische) adviseur is geweest en in een brief aan de advocaat van de moeder dat zijn cliënte een aanzienlijk en nog te berekenen bedrag verschuldigd zou zijn ter zake van een door hem en een ex-stagiaire gevoerde procedure.

Op grond van deze overwegingen verwerpt het hof het standpunt van mr. X dat hij voor de moeder en de zoon niet als advocaat is opgetreden en het geld van de zoon niet als advocaat heeft geleend.

Evenals de raad is het hof van oordeel dat mr. X allereerst tuchtrechtelijke laakbaar heeft gehandeld door niet alleen de moeder juridische bijstand te verlenen bij het vinden van een manier waarop het vermogen van de zoon tegen bepaalde gevolgen van diens drugsverlening kon worden veiliggesteld, maar tevens actief en persoonlijk te participeren in het ‘veiligstellen’ van het vermogen van de zoon. Immers, door het geld van de zoon bij wege van

geldlening zelf onder zijn berusting te nemen en te bestemmen voor investeringen in langlopende octrooiprojecten heeft mr. X op onaanvaardbare wijze een eigen (financieel) belang bij de door hem als 'beschermingsbewind' betitelde constructie geschapen en tezelfdertijd een potentieel belangenconflict tussen hemzelf en zijn cliënt(en). Daar komt nog bij dat mr. X aldus financiële verplichtingen jegens zijn cliënt(en) op zich heeft genomen over welker nakoming onenigheid zou kunnen ontstaan en ook daadwerkelijk is ontstaan, en hen heeft blootgesteld aan een solvabiliteitsrisico. Aan dit alles kan niet afdoen dat, zoals mr. X aanvoert, de renteopbrengst hoger was dan indien het geld bij een bank zou zijn ondergebracht.

Eveneens deelt het hof de mening van de raad dat mr. X de terugbetaling van het van de zoon geleende bedrag op onaanvaardbare wijze heeft getraineed. De door mr. X in zijn beroepschrift gegeven redenen voor het uitblijven van betaling namelijk (a) dat hij zich wilde vergewissen of de zoon uit vrije wil de volmacht aan zijn moeder aan gegeven, (b) dat hij zich wilde verzekeren van daadwerkelijk bevrijdende betaling, (c) dat hij vreesde dat bij terugbetaling aan de moeder het geld als sneeuw voor de zon zou verdwijnen en (d) dat hij wilde proberen in goed overleg het honorarium vast te stellen voor het voeren van een aantal procedures die (het kantoor van) mr. X had gevoerd, snijden geen hout. Mr. X had dienen te beseffen dat hij zondermeer gehouden was het geleende bedrag aan de notarieel gevolmachtigde van de zoon terug te betalen en dat een zodanige betaling bevrijdend zou zijn. Hoewel aanvankelijk de wens van mr. X om een en ander met zijn cliënt(en) te bespreken nog wel begrijpelijk is, geldt dat niet voor het feit dat mr. X de terugbetaling van een dergelijk gesprek afhankelijk heeft gesteld en is blijven stellen, ook nadat hem door de advocaat van de moeder (en blijkens het beroepschrift ook door verwanten van de zoon) was duidelijk gemaakt dat de moeder en de zoon een dergelijk gesprek niet wilden.

De door de raad opgelegde maatregel kan niet in stand blijven, aangezien deze ook betrekking had op gedragingen van mr. X welke geen onderdeel van het bezwaar vormden. Weliswaar oordeelt ook het hof, gelet op de aard en de ernst van het verwijt dat mr. X in verband met zijn door het hof beoordeelde handelwijze kan worden gemaakt en in aanmerking genomen dat mr. X er blijk van heeft gegeven het laakbare van zijn handelwijze niet in te zien, de maatregel van schorsing op zijn plaats, maar zal deze voorwaardelijk opleggen en beperken tot de duur van één maand.

Volgt

Schorsing in de uitoefening van de praktijk voor de duur van één maand, voorwaardelijk, proeftijd twee jaar.

Voorschotten terugbetalen

De advocaat behoort aan zijn cliënt bij beëindiging van zijn werkzaamheden een einddeclaratie te sturen en voorzover deze lager is dan de door de cliënt betaalde voorschotten dient hij het teveel betaalde te restitueren. Onredelijk salaris. Het ontbreken van schriftelijke vastlegging.

- Advocatenwet art. 46 (1.4.3.1. financiële verhouding, 1.5. vereiste van schriftelijke vastlegging)
- Gedragsregels 8, 23, 25 lid 1, 27 lid 5

Raad van Discipline Amsterdam 5 februari 2001

(mrs. De Groot, Van den Biesen, Van Es, Goppel en Meijer)

Feiten

Klaagster wendt zich in juni 1998 tot mr. X in verband met een echtscheidingsprocedure. Mr. X stuurt aan haar een voorschotdeclaratie van iets minder dan f 5.000 inclusief kantoorkosten en BTW, die klaagster voldoet. Nadat mr. X namens klaagster een verzoekschrift voorlopige voorzieningen heeft ingediend vraagt klaagster hem in augustus 1998 om zijn werkzaamheden te staken en het verzoek in te trekken. Mr. X doet dat. Hij stuurt aan klaagster geen einddeclaratie en archiveert het dossier. In mei 1999 neemt klaagster weer contact op met mr. X en vraagt hem de echtscheidingszaak te heropenen. Mr. X schrijft dan aan klaagster: 'Naar aanleiding van onze bespreking van heden heb ik uw reeds gearchiveerde dossier weer uit de kast gehaald en ook de financiële administratie uit het gearchiveerde computerbestand naar voren gehaald. Het eertijds door u gestelde depot bleek vrijwel te zijn overschreden. Met onze bespreking van heden resteert derhalve geen honorarium voor nadere werkzaamheden. Mijn uurtarief bedraagt sinds 1999 f 500 exclusief 5% kosten en 17,5% BTW. Terzake mijn rechtsbijstand ben ik zo vrij u bijgaand een eerste termijn te declareren, gebaseerd op minimaal 10 uur werkzaamheden en voor te schieten griffierechten, welk honorarium u verschuldigd zal blijven, ook ingeval dat minder dan 10 uur werkzaamheden noodzakelijk of wenselijk mocht blijken (...).' Bij de brief is een rekening gevoegd van f 7.000 bestaande uit een minimumhonorarium, kantoorkosten en BTW, in totaal f 6.168,75 en een voorschot op verschotten van f 831,25. Klaagster voldoet deze rekening.

Mr. X dient opnieuw een verzoek om voorlopige voorzieningen in. Daarna treft klaagster zelf een voorlopige regeling met haar echtgenoot. De tussen de echtgenoten gemaakte afspraken zijn vervat in een faxbericht d.d. 1 juli 1999 van de advocaat van de wederpartij aan mr. X. Dit bericht bevat de passage: 'Als uw cliënte zich met de inhoud van deze brief kan verenigen, stel ik voor dat u de voorlopige voorzieningen intrekt c.q. uw verzoekschrift voorlopige voorzieningen per omgaande wijzigt in die zin dat (...). Ik zal in dat geval geen verweer voeren. Graag verneem ik van u. Mocht ik maandag (...) a.s. geen reactie hebben ontvangen, dan zal ik mijn verzoekschrift voorlopige voorzieningen dat ik naar aanleiding van uw verzoekschrift heb opgesteld, bij de rechtbank indienen.' Mr. X trekt hierop het verzoek om voorlopige voorzieningen in.

Klaagster wendt zich enige tijd later tot een andere advocaat. Deze vraagt aan mr. X om een eindafrekening en specificatie van zijn werkzaamheden en kosten in 1998 en 1999. Uit de door mr. X verstrekte specificatie blijkt dat hij 505 minuten aan de zaak heeft besteed in 1998. Zijn werkzaamheden in 1999 duidt hij globaal aan. Hij restitueert het in 1999 door klaagster betaalde voorschot op verschotten na aftrek van door hem betaalde kosten voor uittreksels en griffierecht. Later specificeert mr. X aan de deken de in 1999 verrichte werkzaamheden. Volgens die specificatie heeft hij in dat jaar 340 minuten aan de zaak besteed.

Klacht

- (a) Mr. X heeft in 1999 bij klaagster een minimumhonorarium van f 5.000 in rekening gebracht, ongeacht de door hem in het kader van de zaak te verrichten werkzaamheden;
- (b) Hij heeft terzake de door hem geïncasseerde gelden geen behoorlijke schriftelijke rekening en verantwoording aan klaagster verstrekt;
- (c) Hij heeft een verzoek om voorlopige voorzieningen ingetrokken zonder klaagster te wijzen op de consequenties die dit had voor de afdwingbaarheid van de tussen partijen onderling gemaakte afspraken.

Overwegingen van de raad

(ad a)

De raad kan niet oordelen over het bestaan van een overeenkomst tussen mr. X en klaagster omtrent het minimumhonorarium. Dit oordeel is voorbehouden aan de civiele rechter. De raad zal zijn beoordeling derhalve beperken tot de vraag of mr. X bij zijn declaratie aan klaagster betamelijk heeft gehandeld. Bij het vaststellen van zijn declaratie behoort de advocaat een, alle omstandigheden in aanmerking genomen, redelijk salaris in rekening te brengen. Mr. X heeft de declaratie aan klaagster niet gematigd nadat hij de behandeling van de zaak had beëindigd als gevolg waarvan klaagster feitelijk een uurloon van ruim f 850 in rekening is gebracht. Dat is, mede gelet op het aan klaagster voorgehouden uurtarief van f 500, geen redelijk salaris. Het verweer van mr. X, dat de door hem gehanteerde declaratiemethode hem geenszins belet om na beëindiging van zijn rechtsbijstand, alle omstandigheden in aanmerking nemende, te bezien in hoeverre het in totaal in rekening gebrachte honorarium achteraf beschouwd redelijk voorkomt, kan onbesproken blijven nu vaststaat dat mr. X deze toets niet heeft uitgevoerd. In het algemeen geldt dat een declaratiemethode als door mr. X gehanteerd - los van overige relevante omstandigheden - reeds een onredelijke uitwerking op het salaris heeft, als de aan de zaak in feite bestede tijd niet correspondeert met de tijd die aan het bij een cliënt in rekening gebrachte bedrag ten grondslag ligt.

(ad b)

Vaststaat dat mr. X bij de beëindiging van zijn werkzaamheden voor klaagster geen einddeclaratie heeft gestuurd. Eerst op verzoek van de opvolgend advocaat heeft hij zijn werkzaamheden in 1998 en eerst het kader van de klachtprocedure van de Dekens

heeft hij zijn werkzaamheden in 1999 gespecificeerd. Ter zitting heeft mr. X daaraan toegevoegd dat volgens het beleid van het kantoor waar hij werkzaam is slechts dan een einddeclaratie aan de cliënt wordt gezonden en alleen dan een eindafrekening plaatsheeft als de cliënt daarom vraagt. Deze handelwijze is onbehoorlijk. Een advocaat behoort zijn cliënt bij beëindiging van zijn werkzaamheden een einddeclaratie te sturen en voorzover deze lager is dan de bij de cliënt in rekening gebrachte voorschotten dient hij het teveel betaalde aan de cliënt terug te betalen. Daarenboven dient hij zijn cliënt op diens verzoek een duidelijke specificatie toe te zenden. Wat de werkzaamheden in 1999 betreft, heeft mr. X dat niet, want immers pas in het kader van de klachtprocedure bij de deken, gedaan.

(ad c)

Dit onderdeel stelt de vraag aan de orde of mr. X klaagster heeft gewezen op de consequenties van de twee mogelijkheden die in het faxbericht van 1 juli 1999 van de advocaat van de echtgenoot van klaagster worden geschetst, te weten de intrekking van het verzoek om voorlopige voorzieningen of de wijziging daarvan overeenkomstig de tussen de echtelieden gemaakte afspraken. In het laatste geval zou de advocaat van de echtgenoot van klaagster geen verweer voeren zodat het aannemelijk is dat de rechter het verzoek van klaagster zou hebben toegewezen. Volgens klaagster had mr. X haar moeten adviseren om te kiezen voor de laatste mogelijkheid omdat aldus een beschikking van de rechter en daarmee, op betrekkelijk eenvoudige wijze, een executoriale titel zou zijn verkregen. Mr. X stelt dat klaagster de echtscheiding niet wilde doorzetten en dat hij het verzoek daarom op haar verzoek heeft ingetrokken. Hij stelt voorts dat hij de consequenties van beide alternatieven met klaagster heeft besproken. Klaagster ontkent dat. Zij stelt dat mr. X haar niet heeft verteld dat de door haar gemaakte afspraken niet afdwingbaar waren als deze niet in een beschikking zouden zijn neergelegd. Mr. X heeft geen brieven overgelegd waaruit blijkt dat klaagster door hem is geïnformeerd over de consequenties van de voornoemde alternatieven. Daarmee is niet komen vast te staan dat hij klaagster op deze consequenties heeft gewezen. Het gaat hier om de gevolgen van het beëindigen van een procedure. Juist ter voorkoming van misverstand, onzekerheid of geschil, had mr. X op een zodanig belangrijk punt ofwel de gevolgen van de alternatieven schriftelijk aan klaagster moeten voorhouden ofwel schriftelijk moeten bevestigen dat hij klaagster op deze gevolgen had gewezen.

Volgt

Gegroundverklaring van de klacht op alle onderdelen met berisping. ■

artikelen 105

'Geen aanleiding om gedragsregels aan te scherpen'

121

Kosten van deskundigen bij toevoegingen: Geen

equality of arms 124

Tweede helft 2000 en geheel 2001: Kroniek burger-

lijk procesrecht I 108

Auteurs 103

Daal, G. van 119

Goosens, M. 126

Goot, T. van der 124

Guensberg, M.W. 105

Heemskerk, W. 108

Kat, M. 129

Klomp, R. 107

Knapen, M. 121

Osch, L. van 131

Tjong Tjin Tai, T.F.E. 108

Wisman, W.I. 108

Boekbespreking 119

Handhaving tuchtrecht: Geen nieuw inzicht, wel

handige staalkaart 119

column 107

Het Huwelijk, het kraakpand en de advocaat 107

Iks 131

DE BALANS 126

'Werken noem ik vrije tijd' 126

Disciplinaire beslissingen 140

Eigenmachtig optreden met toevertrouwde gelden

140

Ontoelaatbaar eigenbelang 141

Tegengestelde belangen 140

Voorschotten terugbetalen 143

In het nieuws 128

Andersen-affaire dreunt door in advocatuur 128

Orde nieuws 105

Brochures 132

Jonge Balie Breda 135

Juristenreis Zuid-Afrika 132

Kwaliteit van Permanente Opleiding: het kaf en het

koren1 132

Nota van toelichting 132

Rechterlijke onafhankelijkheid in Guatemala 135

Rectificatie Vademecum 132

Verordening tot wijziging van: 134

Van de deken 105

Eenheid 105

Van de orde 105

Beroepsopleiding 136

Literatuur 139

Personalia 138